

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Bakalářská práce

2017

Anna Andrlová

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Anna Andrlová

**Stát a organizovaný zločin v Miloševičově
Srbsku**

Bakalářská práce

Praha 2017

Autor práce: **Anna Andrlová**

Vedoucí práce: **PhDr. Miroslav Tejchman, DrSc.**

Rok obhajoby: **2017**

Bibliografický záznam

ANDRLOVÁ, Anna. Stát a organizovaný zločin v Miloševičově Srbsku. Praha, 2017. 36 s. Bakalářská práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií. Katedra ruských a východoevropských studií. Vedoucí diplomové práce PhDr. Miroslav Tejchman, DrSc.

Abstrakt

Bakalářská práce *Stát a organizovaný zločin v Miloševičově Srbsku* pojednává o míře a způsobu propojení státních a nestátních aktérů v souvislosti s pácháním závažného zločinu. Práce zkoumá specifické charakteristiky státního zločinu na případu bývalé Jugoslávie, respektive Srbska a srbského etnika v devadesátých letech. Nejdříve je představena kombinace kriminologických teorií, z níž je následně vycházeno při popisování postavení aktérů a typů zločinu, v nichž se angažovali. Pozornost je věnována konkrétním kriminálním praktikám a propojenosti hlavních aktérů státního i nestátního sektoru, mezi něž patří např. státní bezpečnostní složky, paramilitární síly či obchodní společnosti.

Abstract

Bachelor's thesis *State and Organised Crime in Serbia under Milošević* deals with the extent and manner of the connection between state and non-state actors in relation to serious crime offenses. The thesis explores the specific characteristics of state crime which are demonstrated on the case study of former Yugoslavia, more precisely the nineties Serbia and the Serbian ethnic group. Firstly, the combination of criminological theories is introduced. Subsequently, the theoretical approach is used to describe the actors' positions and crime types they were involved in. The research is focused on specific criminal practices and the connection of main actors from state and non-state sector, e.g. state coercive forces, paramilitaries or corporates.

Klíčová slova

Srbsko, Jugoslávie, Milošević, stát, organizovaný zločin, paramilitární jednotky, politický zločin, státně-korporátní zločin.

Keywords

Serbia, Yugoslavia, Milošević, state, organized crime, paramilitaries, political crime, state-corporate crime.

Rozsah práce: 56 286 znaků.

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval/a samostatně a použil/a jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne ...

Anna Andrllová

**INSTITUT MEZINÁRODNÍCH STUDIÍ
TEZE BAKALÁŘSKÉ PRÁCE**

Jméno:

Anna Andrllová

E-mail:

anna.andrlova22@email.cz

Semestr:

ZS

Akademický rok:

2016/2017

Název práce:

Stát a organizovaný zločin: Miloševićova Jugoslávie

Předpokládaný termín ukončení (semestr, školní rok):

LS 2017

Vedoucí bakalářského semináře:

PhDr. Marek Pečenka

Vedoucí práce:

PhDr. Miroslav Tejchman, DrSc.

V čem se oproti původnímu zadání změnil cíl práce?

Cílem práce zůstává případová studie, která přinese nový pohled na danou problematiku.

Pozměněná bude ovšem hypotéza, která si vyžadovala méně banální formulaci. Nyní je hypotéza formulována takto: Praktiky typické pro organizované zločinecké struktury byly ve vysoké míře charakteristické také pro zločiny na státní úrovni v devadesátých letech v Jugoslávii. Otázky doplňující hypotézu jsou následovné: Ve kterých organizovaných válečných, ale také hospodářských a sociálních zločinech se angažoval stát? Jakým způsobem se stát podílel na obchodu se zakázaným zbožím? Jaký byl vztah státu s policejním aparátem a paramilitárními organizacemi?

Jaké změny nastaly v časovém, teritoriálním a věcném vymezení tématu?

Časově se práce nezměnila. Teritoriálně se práce také nezměnila, přesněji je pouze název - nejedná se o Srbsko, ale o Jugoslávii, resp. Svazovou republiku Jugoslávie (zkrácený název v titulku bude vysvětlen v úvodu). Věcně se práce nebude tolik zakládat na tribunálu pro bývalou Jugoslávii, ale bude se snažit o širší pojetí problému než jsou válečné zločiny.

Jak se proměnila struktura práce (vyjádřete stručným obsahem)?

Struktura práce od původně individuálních tematických kapitol přešla ke klasickému postupu případové studie. Obsah se tedy bude skládat ze dvou částí - teoretické a empirické, přičemž druhá kapitola bude obsahovat tematické podkapitoly.

Jakým vývojem prošla metodologická koncepce práce?

Po upřesnění, že se bude jednat o případovou studii, není dále potřeba specifikovat metodologický postup, jelikož je pro tento typ práce již stanoven.

Které nové prameny a sekundární literatura byly zpracovány a jak tato skutečnost ovlivnila celek práce?

Pro teoretickou část bylo zpracováno dílo State crime od Penny Greenové a Tonyho Warda, které spojuje státní a organizovaný zločin. Tato kniha ovlivnila celek práce velmi významně, protože teorie v ní obsažené budou stěžejní v první části práce a bude podle nich zpracována též druhá, empirická část.

Charakterizujte základní proměny práce v době od zadání projektu do odevzdání tezí a pokuste se vyhodnotit, jaký pokrok na práci jste během semestru zaznamenali (v bodech):

V době zadání projektu jsem věděla, že se chci soustředit na výzkum prorůstání struktur organizovaného zločinu do vrcholných pozic a dál. Zásadně jsem změnila přístup poté, co jsem se dozvěděla o současných interpretacích organizovaného zločinu.

Jedna ze změn spočívala také v tom, jakou literaturu jsem čerpala. Původně jsem předpokládala, že budu z historické literatury vybírat relevantní informace, ale díky hlubší informovanosti o potenciálních zdrojích jsem věděla, kde hledat vhodnější články.

Za významnou změnu považuji také formulaci dílčích otázek, ze kterých jsem vyloučila Miloševičovo jméno. Po konzultaci s vedoucím práce jsem se totiž rozhodla vyhnout se jakémukoliv politickému přístupu, v tomto případě by to bylo přisuzování viny pouze osobě Slobodana Miloševiče. Práce se nebude snažit o interpretaci toho, kdo propojení státu s organizovaným zločinem umožnil/inicioval. V souladu s teoriemi bude vždy ústředním aktérem zločinu stát.

Uběhlý semestr byl věnován načítání literatury a studiu kriminologie, bez kterých by nebylo možné vědět o existujících teoriích a obzvláště o povaze organizovaného zločinu, která je důležitá, protože se liší od stereotypní představy "mafie". Pokrok tedy vidím v chápání celkového výzkumného problému z více "akademického" hlediska. Práce bude více užitečná pro další výzkum, protože bude ucelená a v souladu se známými teoriemi.

Podpis studenta a datum:

Anna Andrllová, 19.1.2017

Schváleno:	Datum	Podpis
Vedoucí práce		
Vedoucí bakalářského semináře		

Obsah

ÚVOD.....	2
ÚVOD DO PROBLEMATIKY STÁTU A ZLOČINU	7
PRAKTICKÁ ČÁST	12
KRIMINALITA SPOJENÁ S BEZPEČNOSTNÍMI A POLICEJNÍMI SILAMI	12
<i>Paramilitární jednotky .....</i>	<i>13</i>
<i>Policie .....</i>	<i>17</i>
POLITICKÁ KRIMINALITA	18
<i>Volební manipulace.....</i>	<i>19</i>
<i>Zatýkáni.....</i>	<i>20</i>
<i>Manipulace moci.....</i>	<i>20</i>
<i>Politické vraždy.....</i>	<i>21</i>
STÁTNĚ-KORPORÁTNÍ KRIMINALITA	22
<i>Korupce na státní úrovni.....</i>	<i>23</i>
<i>Pyramidové banky .....</i>	<i>24</i>
<i>Politicko-ekonomické vraždy.....</i>	<i>26</i>
ZÁVĚR	28
SUMMARY	30
LITERATURA.....	32
PŘÍLOHA.....	35

Úvod

Devadesátá léta byla charakteristická významnými geopolitickými změnami v podobě pádu komunismu a konce studené války. Konflikty provázející toto období daly impuls vzniku a rozšíření kriminologických teorií, které zkoumaly roli státu a zohledňovaly jeho potenciální účast na páchání zločinu. Mnoho kriminologů se věnovalo také problematice organizovaného zločinu, jehož dosavadní definice se ukázala při výzkumu zločineckých praktik jako nedostatečná, protože se omezovala na tradiční stereotypní pohled, který se při snaze o postih zúčastněných lidí neosvědčil. Pozornost akademických debat o zločinu se tedy zaměřila na širší spektrum pachatelů, které se již neomezovalo na tradičně známé mafiánské struktury a gangy, ale zahrnovalo také ekonomické, či právě státní aktéry. Přístup k dříve utajeným či obtížně dosažitelným informacím posléze umožnil aplikovat tyto teorie na konkrétní případy; vznikly tak práce zabývající se např. Spojenými státy, státy Jižní Ameriky a jejich úlohou v oblasti zločinu. V Evropě byla např. analyzována Itálie a zvláště její vztah s organizovanými zločineckými strukturami, v Asii pak Rusko. Práce aplikující teorie státního a organizovaného zločinu na Jugoslávii nebo Srbsko však doposud nevznikly.

Organizovaný zločin je celosvětovým fenoménem, jehož přítomnost obecně ohrožuje stabilitu státu, společnosti a efektivní ochranu lidských práv. Stát proto většinou zasahuje a snaží se jej vymýtit, či alespoň omezit. Státy v balkánském teritoriu mají ovšem specifické postavení. Díky své strategické hraniční poloze mezi Evropou a Asií se zde již po staletí obchodovalo s běžnými komoditami i zakázaným zbožím. Po druhé světové válce se „balkánská trasa“ z Istanbulu do Lublaně stala důležitou obchodní křižovatkou spojující kapitalistický Západ a komunistický blok.

Vztah mezi státem a organizovaným zločinem v Srbsku se rozvíjel postupně již od vzniku Socialistické federativní republiky Jugoslávie. Za kriminální skupiny lze považovat tehdejší partyzány, kteří měli v procesu vzniku státu rozhodující roli. V šedesátých letech pak srbská tajná policie a armáda spolupracovaly s částí kriminálního podsvětí, které jim často asistovalo při dopadení protijugoslávských emigrantů. V devadesátých letech pak problematický přechod na politický pluralismus a privatizace v Evropě utvořily vhodné podmínky pro rozkvět organizovaného zločinu. Jeho značné rozšíření v Srbsku dále podnítila ekonomická krize po smrti Josipa Broze Tita, zavedené protisrbské sankce, válka v Bosně a Chorvatsku, a později konflikt v Kosovu.

Tato práce se zabývá spoluprací států a organizovaného zločinu v Srbsku, respektive Jugoslávii, za Slobodana Miloševiče. Přínos práce spočívá v odlišném, netradičním přístupu k problematice organizovaného zločinu podle aktuálních teorií, které umožňují hlubší pochopení praktik a postupů v kriminální oblasti. Práce má ukázat, že teorie, které se téměř výhradně věnují současné státní kriminalitě, jsou platné i pro výzkum minulých událostí na Balkáně.

Pokud není uvedeno jinak, za Jugoslávii se považuje Svazová republika Jugoslávie, existující od dubna 1992 do února 2003. Srbsko bylo jedním ze států tvořících jugoslávskou federaci a osamostatnilo se až po odchodu Černé Hory v roce 2003, avšak z důvodu etnického a teritoriálního zaměření práce je používán především název srbské republiky. Práce je časově vymezena zvolením Miloševiče prezidentem (květen 1990) a tzv. buldozerovou revolucí (viz níže, říjen 2000). Miloševič byl srbským prezidentem až do roku 1997, kdy jej nahradil Milan Milutinović. Miloševič si však zachoval výsadní postavení v srbském politickém prostředí až do jeho svržení v říjnu 2000, které bylo provázeno rozsáhlými demonstracemi a nástupem nové politické generace. Toto časové rozmezí je zvoleno kvůli specifickým zločineckým praktikám, které se přímo vztahují k rozpadu komunistického bloku a nástupu kapitalismu, a jejichž lokální povahu je pro další výzkum možné porovnávat s děním v ostatních postkomunistických státech.

Ačkoliv je známo, že v široké škále zločinů se angažovaly v době konfliktů různé etnické skupiny z bývalé Jugoslávie, tato práce se soustředí výhradně na srbské etnikum mj. kvůli svému omezenému rozsahu, ale také kvůli odlišnostem ve zločineckých praktikách určitých kriminálních skupin na etnickém základě (např. způsoby obchodu, jednání se zajatci, přeshraniční kontakty). Teritoriálně se práce zaměřuje na oblasti, v nichž byli Srbové přítomni – zejména tedy na Srbsko, dále pak na Bosnu, Chorvatsko, případně Kosovo. Při zkoumání daných zločinů je pozornost věnována hlavním aktérům, přičemž důraz se neklade na Slobodana Miloševiče, Radovana Karadžiče a Ratka Mladiče, které Mezinárodní soudní tribunál pro bývalou Jugoslávii (ICTY, International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia) označil za hlavní viníky války. Jedním z cílů práce je uchopení problematiky tak, aby byli efektivně zahrnuti nejen ti aktéři, kteří podléhali soudnímu řízení v Haagu, ale také jednotlivci či skupiny, u nichž se vina neprokázala či nebyli vůbec souzeni. Typologie zločinu, podle níž jsou strukturovány kapitoly, je tomuto cíli přizpůsobena, a plní

hlavně pomocnou roli pro snadnější orientaci čtenáře v kategorizaci aktérů a typů zločinu.

Mezi obsahovými akcenty, kterým se práce vyhýbá, je kromě mediálně rozšířené ústřední role Miloševiče, Karadžiće a Mladiće také role nacionalismu v páchání zločinu. Přestože tribunál na ideologické hledisko kladl značný důraz, soudní procesy probíhaly často selektivně a ohledně ideologického faktoru ve vztahu ke státu a ke zločinům docházely k nejednoznačným výsledkům. Zároveň se v této práci nevyskytuje pojem genocida, jejíž definice je rovněž rozporuplná a v posudcích ICTY se její výklad často měnil. Z důvodu limitů práce a zvolené typologie, která vychází z teoretických základů, je dále z výčtu zločinů vynechána manipulace médií, jelikož se svou povahou neřadí mezi nejzávažnější zločiny, ale bývá do výzkumů podobného druhu zařazena. Především se pak práce vyhýbá stereotypnímu vnímání organizovaného zločinu a pouhému popisu praktik pro něj typických – tato problematika je rozvedena v následující kapitole, stejně jako základní terminologie.

Práce je strukturována podle metody případové studie do dvou hlavních částí – teoretické a praktické. Teoretická část práce je věnována rozboru příslušných kriminologických teorií, jež jsou nezbytné pro stanovení definic základních pojmů, jako je např. organizovaný zločin, stát, státní zločin či státně-korporátní zločin. Je zde představena problematika typologie zločinu, podle níž je sestavena praktická část práce, zejména výběr daných typů zločinu. Praktická část práce obsahuje již samotný výzkum vztahu státu s organizovaným zločinem.

Tato zvolená metoda poslouží k potvrzení či vyvrácení následující hypotézy: *Srbský stát za Slobodana Miloševiče ve vysoké míře systematicky spolupracoval s organizovaným zločinem, což v důsledku vedlo k rozsáhlým závažným sociálně škodlivým zločinům.*

V souvislosti s touto hypotézou budou v závěru zodpovězeny tyto doplňující otázky: *V jakých typech zločinu se angažovaly státní instituce? Jaký byl vztah státu se soukromými bezpečnostními a paramilitárními organizacemi? Kteří aktéři se podíleli na zločinném jednání a jak se tyto aktivity vztahovaly ke státu?*

Použité zdroje, z nichž práce vychází, jsou převážně cizojazyčné odborné knihy a články. Pro teoretickou část jsou zvolena kriminologická díla britských a amerických autorů, zejména *State Crime: Governments, Violence and Corruption* od Penny Greenové a Tonyho Warda. Oba autoři jsou profesory práv na univerzitách v Northumbrii a Queen Mary University of London; akademická dvojice také založila a v

současnosti vede Mezinárodní iniciativu pro státní kriminalitu (International State Crime Initiative, ISCI). Jejich kniha o státním zločinu představuje v jednotlivých kapitolách známé teorie a demonstruje je na případových studiích. Avšak autorská definice, kterou zde Greenová a Ward představili, ne zcela úspěšně zahrnuje vyzkoumané charakteristiky, které popsali např. David O. Friedrichs či William Chambliss ve svých průlomových dílech o státním zločinu (*State Crime; State-Organized Crime*); přesto jejich přístup zohledňuje velké množství teorií a snaží se alespoň o jejich hrubé sjednocení. S Greenovou a Wardem v rámci ISCI spolupracují i Raymond Michalowski a Ronald C. Kramer, profesori sociologie a kriminologie, jejichž kniha *State-Corporate Crime: Wrongdoing at the Intersection of Business and Government* se zasloužila o rozšíření akademické debaty nejen o problematiku korporací. Chambliss se sice v článku „State-Organized Crime“ opírá výlučně o zkušenosti z amerického prostředí, ale spojením problematiky státního a organizovaného zločinu posouvá hranice této debaty dále. Tento americký kriminolog již v roce 1995 prosazoval definici, která za ústřední znak organizované kriminality považovala porušování mezinárodního práva, čímž předpověděl základní směr, kterým se tato problematika dále ubírala.

Pro potřeby praktické části práce jsou zvolena díla spíše srbských než anglosaských autorů. Aleksandar Fatić, profesor působící na Bělehradské univerzitě, přispívá na téma korupce v Srbsku do časopisu *South-East Europe Review for Labour and Social Affairs*. Fatić akcentuje ve svých článcích o devadesátých letech hlavně vlivné stanovisko mezinárodního společenství a jím uvalených sankcí, které Srbsko poškodily. Jeho práce jsou unikátními vhledy do srbského organizovaného zločinu, a především jeho vztahu se státem, které se přímo vyhýbají předpokladům o ústřední roli Miloševiče. Tendence k protisrbskému smýšlení, projevující se přílišným důrazem na Miloševičovu osobnost, jsou však zřetelné v práci „Destruction of the Serbian Economy“ od Maji Miljkovićové, odbornice na socio-kulturní historii Balkánu, která působila na University of Cambridge. Práce této autorky jsou však užitečným zdrojem pro výzkum zločinů v ekonomické oblasti. Profesorka práv na Bělehradské univerzitě Vesna Nikolić-Ristanovićová je ve svých pracech objektivnější a v článku „War and Crime in the Former Yugoslavia“ se k problematice staví střízlivě, např. zdůrazňuje, že o přímé účasti armádního a státního vedení na nejhorších zločinech nejsou nezvratné důkazy, ale kriticky se staví také k vládnímu postupu ve válce. Vhodnou míru objektivity zachoval také politolog Predrag Petrović či válečná reportérka Gordana

Igrićová. Vedle těchto srbských autorů také Samuel Tanner a Massimiliano Mulone z kanadského Mezinárodního centra pro komparativní kriminologii v článku „Private Security and Armed Conflict – A Case Study of the Scorpions during the Mass Killings in Former Yugoslavia“ zachovávají neutrální stanovisko a volí odlišný, více kriminologický přístup k problematice. Překvapivě nezaujatý je konferenční příspěvek hlavního prokurátora tribunálu Serge Brammertze z roku 2012, zabývající se spíše způsobem propojení státního vedení s organizovanými zločineckými skupinami.

Úvod do problematiky státu a zločinu

Výzkum vztahu státu a organizovaného zločinu si nejprve vyžaduje definici státu, která nějakým způsobem zahrnuje jeho vztah ke společnosti. Současná pojetí státu v sociálních vědách vycházejí především z děl teoretiků devatenáctého století – Émila Durkheima, Maxe Webera, a především pak Karla Marxe a Friedricha Engelse.¹ Z původního Durkheimova přístupu ke státu jakožto prvku stanovujícího co je pro společnost užitečné a škodlivé vycházelo dále funkcionalistické pojetí. Stát byl vnímán coby ochránce existujícího společenského řádu, v němž jeho podružné instituce v době sociálního konfliktu reflektovaly veřejné zájmy.² Toto posléze rozšířil Max Weber o kritérium území, a dále o prvek monopolu legitimního užití násilí.³ Monopol násilí se posléze stal základním teoretickým rysem státu v akademických debatách na téma státního zločinu.

Sociologické debaty o státu vycházely z Weberovy koncepce monopolu násilí i v následujících dekadách. Postupně se však pozornost obracela v rámci nově etablované teorie nálepkování ke konkrétním osobám spíše než k institucím. Pro tento účel se radikálnější marxistické a neomarxistické úvahy (např. v podobě děl Antonia Gramsciho) o státu zdály být vhodnějšími, a proto se tento přístup rozšířil nejvíce.⁴ Obecně se dá říci, že všechny následně užívané definice byly odvozeny z Engelsovy teorie státu, která jej chápala spíše coby úřednictvo mající v rukou veřejnou moc a právo vymáhat daně. Stát a zákon podle této teorie sloužily k zabezpečení zájmů vládnoucí třídy.⁵ Klíčová témata, se kterými operoval marxistický přístup (např. moc či kapitalismus), konečně přivedla pozornost ke státu coby potenciálnímu aktéru také v oblasti zločinu.⁶

Proto se marxistický přístup odrážel ve většině následujících výzkumů vztahu státu a zločinu. V návaznosti na Marxe, Engelse a Gramsciho se tak např. zabýval

¹ Blíže viz: Antonino Palumbo and Alan Scott, eds., „Weber, Durkheim and the Sociology of the Modern State,“ in *The Cambridge History of Twentieth-Century Political Thought*, eds. Terrance Ball and Richard Bellamy (Cambridge: CUP, 2003), 368-391; Karl Marx a Friedrich Engels, *Komunistický manifest* (Praha: Svoboda, 1974).

² Strukturální funkcionalismus byl dominantním sociálněvědním přístupem v padesátých letech, blíže viz: Talcott Parsons, *The Social System* (London: Routledge & Kegan Paul, 1951).

³ Max Weber and John Dreijmanis, *Max Weber's Complete Writings on Academic and Political Vocations* (New York: Algora Publishing, 2008).

⁴ Ray Coleman and Joe Sim, „The State,“ in *The Sage Dictionary of Criminology*, eds. Eugene McLaughlin and John Muncie (London: SAGE, 2001), 288-289.

⁵ Karl Marx a Friedrich Engels, *Komunistický manifest* (Praha: Svoboda, 1974).

⁶ Coleman and Sim, „The State“, 288-289.

konceptů kapitalistického státu Stuart Hall, v jehož díle je chápán stát jakožto souhrn historicky specifických institucí, v rámci nichž probíhá boj o hegemonii. V době krize původně „nezávislý“ postoj těchto institucí selhává, což ve svém důsledku narušuje „spontánní shodu“ společnosti ohledně podoby státního zřízení, a donucovací prostředky státu se tak stanou zřetelnějšími. Hall toto ukázal na příkladu Velké Británie v šedesátých letech, kdy se morální krize projevovala demonstracemi mladé generace, na které britská vláda odpovídala násilím.⁷

Jak bylo výše již naznačeno, koncept státu disponujícího monopolem násilí nabyl značného významu.⁸ A to zejména proto, že tato Weberova definice upozornila na jistý rys státu, totiž schopnost řídit činnost svých podružných institucí, aniž by byl stát samotný jakkoli postižen za užití násilí v podruží těchto institucí.⁹ Navzdory pokusům o jistý globální řád založený na mezinárodním právu, například v podobě Mezinárodního trestního soudu, je tento znak definovaný Weberem pro výzkum vztahu státu a zločinu určující.

Monopol legitimního užití násilí je i v současnosti zřetelný v několika faktických ohledech. Mahmoud Bassiouni poukázal na skutečnost, že žádný stát nedefinoval ve svém právním systému „státní zločin“, a že žádný stát nemůže být kolektivně za nějaký zločin odpovědný.¹⁰ Eugene McLaughlin dokonce označil zločin státu za jednu z nejzávažnějších forem kriminality, jelikož stát jakožto primární zdroj zákonů disponuje pravomocí definovat zločin jako pojem, a proto má také značnou kapacitu k masovému porušování lidských práv svých i cizích státních příslušníků. Kontrola institucí a justičního systému navíc státu umožňuje zneškodnění případných ekonomických, společenských či politických protivníků, což dohromady dává státu strategickou pozici k utajení nezákonné činnosti.¹¹

---

⁷ Stuart Hall, et al., *Policing the Crisis: Mugging, the State, and Law and Order* (London: Macmillan, 1978).

⁸ Z monopolu legitimního užití násilí vycházeli nejen autoři teoretických přístupů zmíněných v této práci – Greenová a Ward nebo McLaughlin, ale také sociologové věnující se jiným než kriminologickým oborům, blíže viz: Raymond Aron, *Peace and War* (London: Weidenfeld & Nicolson, 1966).

⁹ Mahmoud Cherif Bassiouni, „Introduction: Crimes of State and Other Forms of Collective Group Violence by Nonstate Actors,“ in *State Crime: Current Perspectives*, eds. Dawn L. Rothe and Christopher W. Mullins (New Brunswick: Rutgers University Press, 2011), 12.

¹⁰ *Ibid.*, 2.

¹¹ Eugene McLaughlin, „State Crime,“ in *The Sage Dictionary of Criminology*, McLaughlin and Muncie, 289-290.

Státní zločin definovali Penny Greenová a Tony Ward jako „deviaci státu či organizace, zahrnující porušování lidských práv“.¹² Pojem „deviace“ je zde užit v sociologickém slova smyslu – za deviantní je tedy považován čin, který je v rozporu s určitým sociálním řádem, a jehož je obecně možné postihnout či potrestat (např. mezinárodní právo a sankce). Zaměřením na lidská práva je v definici proto, aby se problematika vyhnula případům, kdy stát porušil zákon, který byl sám o sobě represivní (např. deportace dánských policistů poté, co odmítli uposlechnout rozkazu nacistického státu), ale především proto, že lidská práva jsou ústředním předmětem kodifikace na úrovni mezinárodního práva. Pojem organizace zde plní roli umožňující rozšíření definice o nestátní aktéry.¹³

Obsahově podobnou definici zvolil William Chambliss, jenž klíčový pojem částečně přeformuloval a popsal státem organizovaný zločin jako „aktivity trestné podle zákona, které jsou páčány státními úředníky při výkonu svého zaměstnání jako představitelů státu“.¹⁴ Chamblissovo pojetí státního zločinu je navíc propojeno s koncepcí organizovaného zločinu, která bude představena níže.

Problematika nedostatečného rozsahu záběru výzkumu zločinu co se týče aktérů, kterou se Greenová s Wardem pokusili vyjádřit ve své definici skrze pojem organizace, je pro potřeby této práce zcela zásadní. Bassiouni upozornil na nedostatečně efektivní přístup ke zločinu z hlediska mezinárodního práva, jež se soustředí primárně na státní aktéry.¹⁵ V násilných činech se ovšem angažují stále více i nestátní aktéři. Jak již bylo zmíněno, Greenová a Ward je nazvali obecně organizacemi, do nichž spadá např. veškerý státní donucovací aparát, tedy policejní síly, vězení, soudy, bezpečnostní služby a v neposlední řadě armáda.¹⁶ Takto vymezená definice však stále postrádá nestátní aktéry z ekonomického sektoru. S tímto nedostatkem lze ovšem pracovat za pomoci koncepce státně-korporátního zločinu.

V devadesátých letech, která byla ve znamení šíření kapitalismu, vzrostl v oblasti kriminologie zájem o tzv. státně-korporátní zločin. Ronald Kramer a Ray Michalowski zvolili poměrně širokou definici, která ale vhodně vyplňuje mezeru v definicích předešlých: definovali státně-korporátní zločiny jako „nezákonné nebo sociálně škodlivé činy, které vyplývají ze vzájemně se posilující interakce mezi

---

¹² Penny Green and Tony Ward, *State Crime: Governments, Violence and Corruption* (London: Pluto Press, 2004), 2.

¹³ *Ibid.*, 1-10.

¹⁴ William J. Chambliss, „State-Organized Crime,“ *Criminology* 27, No. 2 (1989), 184.

¹⁵ Bassiouni, „Introduction,“ 29.

politikami a/nebo praktikami ve snaze dosažení cílů jedné nebo více institucí politického vládnutí a politikami a/nebo praktikami ve snaze dosažení cílů jedné nebo více institucí ekonomické produkce a distribuce“¹⁷. Doplňující funkci státně-korporátního zločinu potvrzuje poznatek, že pokud se „nezákonné nebo sociálně škodlivé činy“ obmění za „deviantní činy nebo opomenutí mající v důsledku porušení lidských práv,“ je toto pojetí shodné s definicí státního zločinu Greenové a Warda.

Doposud zmíněné definice je třeba srovnat s pojmy běžně užívanými v kriminologii – politickým zločinem a zločinem bílých límečků. Státní a státně-korporátní zločin se do jisté míry překrývají s politickým zločinem, charakteristickým především záměrem odlišným od „běžného, pouličního“ zločinu. Definice politického zločinu bylo vymezeno mnoho, ale pojítka mezi nimi tvoří motivace, která bývá ideologické povahy.¹⁸ McLaughlinova definice státního zločinu obsahuje mj. účel, jímž je prosazování domácích a zahraničních politických cílů státu.¹⁹ Také Greenová a Ward přisuzují organizacím znak motivace – tzv. operativní cíle, tedy společné cíle, kterých chtějí příslušníci dané organizace společně dosáhnout.²⁰ Tato společná charakteristika zároveň odlišuje politický zločin od zločinu bílých límečků, pro nějž je primární motivací čistě individuální zisk. Do takového zločinu tedy zahrnujeme např. policejního úředníka, který zneužívá svého státem pověřeného postavení k osobnímu finančnímu obohacení.²¹

Motivace ke zločinu na státní úrovni byla předmětem zkoumání kromě McLaughlina také Chamblisse, Franka Hagana, Stephena Schafera, Jeana-Louise Briqueta a Gillesa Favarel-Garrigua. Kromě ideologických důvodů sloužily jako motivační faktory hromadění ekonomických a politických zdrojů a sociální a teritoriální kontrola.²²

---

¹⁶ Green and Ward, *State Crime*, 5.

¹⁷ Raymond J. Michalowski and Ronald C. Kramer, eds., *State-Corporate Crime: Wrongdoing at the Intersection of Business and Government* (New Brunswick: Rutgers University Press, 2006), 20.

¹⁸ Green and Ward, *State Crime*, 6; David Kauzlarich and Ronald C. Kramer, *Crimes of the American Nuclear State: At Home and Abroad* (Lebanon: University Press of New England, 1998), citováno dle: Green and Ward, *State Crime*.

¹⁹ McLaughlin, „State Crime,“ 289.

²⁰ Green and Ward, *State Crime*, 6.

²¹ David O. Friedrichs, „White-Collar Crime in a Postmodern, Globalized World,“ in *International Handbook of White-Collar and Corporate Crime*, eds. Henry N. Pontell and Gilbert Geis (Irvine: Springer, 2006), 163-184.

²² Chambliss, „State-Organized Crime,“ 202; Frank E. Hagan, Political Crime: Ideology and Criminality (Boston: Allyn and Bacon, 1997), citováno dle: Paddy Hillyard, „Political Crime,“ in *The Sage Dictionary of Criminology*, eds. McLaughlin and Muncie, 211-212; Jean-Louis Briquet and Gilles Favarel-Garrigues, „Introduction: Violence, Crime and Political Power,“ in *Organized Crime and States:*

Uvedená kombinace teorií o státním, státně-korporátním a politickém zločinu zdánlivě pokrývá všechny potenciální státní i nestátní aktéry, kteří mohou spolupracovat při páčání trestné činnosti. Roli aktéra v rámci vztahu se státem však zastávaly také tzv. organizované zločinecké skupiny. Jedná se o struktury, jež jsou v obecném povědomí známy jako mafiánské či gangsterské, a běžně se zabývají „pouličním“ zločinem, jako je např. obchod s ilegálním zbožím a racketeering.²³ Tento tradiční pohled na organizovaný zločin, jehož model definoval v šedesátých letech Donald Cressey, se ale v mnoha ohledech prokázal jako nedostatečný. Pro potřeby práce je vhodnější užití širší definice Michaela Woodiwisse, která umožňuje výzkum mnohem širšího spektra aktérů. Woodiwiss definoval organizovaný zločin jako „systematickou kriminální činnost, jejímž cílem je zisk peněz či moci“.²⁴

Lze si povšimnout, že toto volnější uchopení organizovaného zločinu umožňuje zahrnutí do organizovaných zločineckých skupin také těch struktur, které byly již zmíněny výše – např. organizací nebo korporací. Záměrné užití pojmu organizovaný zločin v této práci pak nejen že vyplňuje mezeru v nestátních aktérech, kteří nebyli bráni v potaz v předešlých definicích, ale také naznačuje, že typy zločinů spáchaných státem mohou v četných případech odpovídat kriminálním činům typickým pro tradičně vnímaný organizovaný zločin.

Všechny uvedené definice – státní, státem organizovaný, státně-korporátní a politický zločin – se vztahují ke stejným typům kriminální aktivity. Jak již popsali Greenová, Ward, McLaughlin, Kramer a Michalowski, jedná se o sociálně škodlivé činy. V případě zločinu ekonomické povahy jsou sociálně škodlivé činy poté důsledkem zločinu kapitálu, tzn. vyvstávají z vlastnictví nebo správy kapitálu, anebo jsou důsledkem obsazení odpovědných pozic v institucích umožňujících hromadění kapitálu.²⁵ Ústřední role zločinu kapitálu souvisí s motivací, která byla popsána výše.

Možná častěji než hospodářské zločiny se však objevovaly zločiny porušující lidská práva, v době sociálního konfliktu nezřídka kdy zločiny válečné.²⁶ Rozsah

The Hidden Face of Politics, eds. Jean-Louis Briquet and Gilles Favarel-Garrigues (New York: Palgrave Macmillan, 2010), 5.

²³ Racketeering je pojem pro vymáhání placené ochrany. Donald R. Cressey, *Theft of the Nation: The Structure and Operations of Organized Crime in America* (New Brunswick: Transaction Publishers, 1969).

²⁴ Anthony Woodiwiss, *The Visual in Social Theory* (London: Bloomsbury Academic, 2001), 3, citováno dle: Green and Ward, *State Crime*, 86.

²⁵ Chambliss, „State-Organized Crime,“ 202; Briquet and Favarel-Garrigues, „Introduction,“ 5.

²⁶ Eugene McLaughlin, „War Crimes,“ in *The Sage Dictionary of Criminology*, eds. McLaughlin and Muncie, 319.

sociálních škod je těžko odhadnutelný a stejně tak jejich podrobná kategorizace, protože různé formy zločinu jdou často ruku v ruce a jsou na sobě vzájemně závislé.²⁷ Proto jsou následující kapitoly rozděleny podle McLaughlinovy typologie státního zločinu, která slouží především jako přehledová a usiluje o pokrytí nejzávažnějších typů zločinu, které se v aktivitách státu ve spolupráci s organizovaným zločinem vyskytly, to vše s ohledem na výše uvedené definice.²⁸

Praktická část

Kriminalita spojená s bezpečnostními a policejními silami

Již přijetím nové ústavy v roce 1974, která přiznávala jednotlivým republikám tehdejší Socialistické federativní republiky Jugoslávie vyšší autonomii, započal proces transformace, který se projevil i na bezpečnostních složkách. Stejně jako u všech státních institucí, role policejních útvarů na federální úrovni se postupně zmenšovala, což bylo završeno formálním rozpadem federace v dubnu 1992. Zbývající soustátí, Svazová republika Jugoslávie skládající se ze Srbska a Černé Hory, zavedlo nové instituce a struktury, stejně jako ostatní nově vzniklé státy. Srbské ministerstvo vnitra tak nahradilo původní federální ministerstvo, postupem času se rozpadla i federální policie. Policejní složky byly restrukturovány podle představ nově vládnoucích (většinou nacionalistických) stran v jednotlivých republikách, čímž se oslabila původně úzká spolupráce jugoslávských policejních útvarů.²⁹

Kromě policie v Jugoslávii fungovaly další bezpečnostní složky. Decentralizací prošla také tajná policie – Státní bezpečnostní služba (SDB, Služba državne bezbednosti), která fungovala už od konce druhé světové války.³⁰ Jedním z jejích úkolů bylo pronásledování těch disidentů, kteří by mohli představovat hrozbu jugoslávské bezpečnosti.³¹ V osmdesátých letech vznikaly v Jugoslávii první detektivní agentury, které navíc nefungovaly na právních základech, ale na interních nařízeních, která nebyla

---

²⁷ Dawn L. Rothe, *State Criminality: The Crime of All Crimes* (Lanham: Lexington Books, 2009), 82.

²⁸ McLaughlin, „State Crime,“ 290.

²⁹ Christian Axboe Nielsen, „The Symbiosis of War Crimes and Organized Crime in the Former Yugoslavia,“ *Südosteuropa Mitteilungen*, No. 3 (2012), 10.

³⁰ Aleksandar Resanović, „Secret Police Records – The Case of Former Yugoslavia. With Reference to the Case of Serbia,“ *Südosteuropa Mitteilungen*, No. 5-6 (2011), 95-96.

³¹ Nielsen, „The Symbiosis of War Crimes and Organized Crime in the Former Yugoslavia,“ 11.

přístupná veřejnosti, a podléhala tak utajení.³² Soukromé bezpečnostní služby, nebo také soukromé vojenské společnosti, se však rozšířily zejména na počátku devadesátých let. Zpravidla se jednalo o právně uznané privátní bezpečnostní organizace operující na základě formální smlouvy, která mohla být uzavřena i se státní institucí.³³

Paramilitární jednotky

V důsledku konfliktů v Bosně a Hercegovině se bezpečnostní situace zhoršovala. Když v březnu 1992 vypukla válka, obrany národa se spontánně ujaly kromě státních bezpečnostních složek také kriminální gangy. Politické elity je tolerovaly – amnestie zločinců aktivních již před válkou probíhaly skoro automaticky. Tyto gangy ale brzy začaly drancovat města a vesnice, masakrovat civilní obyvatelstvo a obohacovat se o odcizený majetek.³⁴ Ozbrojené skupiny se měly též zasloužit o vznik improvizovaných nevěstinců, kde systematicky znásilňovaly ženy a držely je v otřesných podmínkách.³⁵ Z gangů páchajících tyto typy zločinu vznikaly paramilitární jednotky.

Iniciativa k zakládání paramilitárních jednotek podle posudků Mezinárodního tribunálu pro bývalou Jugoslávii (ICTY) pocházela přímo ze státních institucí, konkrétně SDB. Nejpozději do dubna 1991 tak mělo být založeno několik takových jednotek, které byly vycvičeny v profesionálních výcvikových střediscích, a poté vysílány na chorvatská a bosenská území, kde podléhaly velení srbských armádních sil.³⁶

Navzdory přítomnosti jednotek UNPROFOR (United Nations Protection Force, mírová mise OSN) si chtěly válčící strany (v tomto případě Chorvatsko a Srbsko) i v době formálního příměří zabezpečit ochranu svých obyvatel a přírodních zdrojů. Proto byla roku 1992 založena první soukromá bezpečnostní společnost chránící ropná pole v Đeletovci, chorvatském městě obsazeném Srby. Její založení, iniciované ředitelem

³² Predrag Petrović, „Privatizing Security in Serbia,“ *Western Balkans Security Observer*, No. 4 (2007), 17; Aleksandar Resanović, „The Violation of Human Rights as a Result of Keeping and Opening Secret Files of State Security Services in Yugoslavia,“ *Yearbook of the Balkan Human Rights Network*, No. 2 (2002), 330.

³³ Samuel Tanner and Massimiliano Mulone, „Private Security and Armed Conflict – A Case Study of the Scorpions during the Mass Killings in Former Yugoslavia,“ *The British Journal of Criminology* 53, No. 1 (2012), 54.

³⁴ Aleksandar Fatić, „Organised Crime in Eastern Europe,“ *South-East Europe Review for Labour and Social Affairs*, No. 1 (1999), 80.

³⁵ Gordana Igric, „The Dark Side of Serbia,“ http://www.b92.net/doc/media/dark_side.php (staženo 2. 2. 2017); William A. Schabas, „State Policy as an Element of International Crimes,“ *The Journal of Criminal Law & Criminology* 98, No. 3 (2008), 960.

³⁶ Carla del Ponte and Serge Brammertz, „The Prosecutor vs. Jovica Stanišić & Franko Simatović – Third Amended Indictment,“ International Tribunal for the Former Yugoslavia (10 July 2008), http://www.icty.org/x/cases/stanistic_simatovic/ind/en/staj-in3rdamd080710.pdf (staženo 2. 3. 2017).

ropné společnosti v Republice Srbská Krajina (srbském kvazi-státu v Chorvatsku), mělo být ovšem provázáno dohodou s Milanem „Mrgudem“ Milanovićem, velitelem SDB v Novém Sadu, který měl za svou pomoc pravidelně dostávat materiální a finanční podporu. Milanović se později stal náměstkem ministra obrany Republiky Srbská Krajina, a poskytoval tak volný průchod pašování ropy a jiného zboží (dřevo, cigaret, automobilů), se kterým členové ostrahy v Đeletovci obchodovali.³⁷

V červenci 1992, kdy válka v Bosně dosahovala svého vrcholu, vyšla první oficiální zpráva o paramilitárních jednotkách, kupodivu z podnětu bosenských Srbů (sám autor byl posléze odsouzen ICTY za zločiny ve Srebrenici). Zpráva hovořila o několika srbských vojenských uskupeních, která měla na území Bosny rabovat a krást ve velkém hotovost, drahé kovy, auta, domácí spotřebiče, a poté je prodávat na srbském černém trhu. Zmíněni byli např. „Arkanovi Tygři, Šešeljovi víkendoví četníci, komanda kapitána Dragana, Charlieho muži, Jovićovi muži, Bílí orli, Vlčáci nebo Žebírka“.³⁸ Tato zpráva tvrdí, že paramilitární jednotky vznikly nejprve samostatně a vedení bosenských Srbů je pouze tolerovalo, ale poté, co se ukázala jejich nízká bojová hodnota, se je snažila armáda Republiky srbské (srbského státu v Bosně) podřídit svému velení. Tyto ozbrojené skupiny měly tedy za úkol „vyčistit“ území před příchodem armády – stejným způsobem, jakým to dělaly do té doby.³⁹

Jeden takový případ „vyčištění“ území od civilistů proběhl na jaře a v létě 1992 ve městě Bosanski Novi.⁴⁰ V květnu bylo jedenáct okolních vesnic napadeno ozbrojenými skupinami, kteří zdejší obyvatele především muslimského etnika zajali a drželi třicet dní v jedné budově, poté převáželi několik dní v nákladních vagonech do neznámého místa, a nakonec ženy a děti poslali do Chorvatska a muže zpět do Bosanského Nového. V místním sportovním stadionu bylo vězněno několik set lidí až do července, kdy bylo postupně umožněno těm, kteří podepsali odstoupení majetku městským úředníkům, odjet do Chorvatska. Smlouvy, které zbavovaly obyvatele svého majetku (často nemovitostí), byly užívanou praktikou na všech konfliktních územích.

---

³⁷ Tanner and Mulone, „Private Security and Armed Conflict,“ 45-47.

³⁸ Administration of Intelligence and Security Affairs, Main Staff of the Army of the Serbian Republic of Bosnia and Herzegovina, „Information on Paramilitary Formations on the Territory of the Serbian Republic of Bosnia and Herzegovina,“ ICTY (28 July 1992), citováno dle: Nielsen, „The Symbiosis of War Crimes and Organized Crime in the Former Yugoslavia,“ 7.

³⁹ Nielsen, „The Symbiosis of War Crimes and Organized Crime in the Former Yugoslavia,“ 13.

⁴⁰ Po obsazení tohoto bosenského města Srby bylo přejmenováno na Novi Grad, dnes se používají oba názvy.

Ve městě působilo pět ozbrojených skupin, z nichž Žebírka získala pověst té nejbrutálnější.⁴¹

V prosinci roku 1994 provedlo OSN výzkum, který identifikoval 83 samostatných paramilitárních skupin. Ty měly disponovat kontakty ve státní administrativě a armádě a systematicky porušovat zásady mezinárodního práva, včetně základních lidských práv a svobod.⁴² Lidé, kteří byli součástí těchto jednotek, často působili i v jiných organizacích, či přímo v Jugoslávské armádě.⁴³ Armáda kromě profesionálů obvykle rekrutovala bývalé zločince, členy francouzské zahraniční legie (např. Milorad Ulemek „Legija“) a srbské emigranty s válečnou zkušeností (např. „kapitán“ Dragan Vasiljković).⁴⁴ Na frontu byli dále vysíláni také Srbové z mladých zločineckých gangů, kteří se po návratu z války angažovali opět v organizovaném zločinu, anebo lidé z okruhu bojových umění (ti měli často konexe v srbské státní správě i v zahraničí) či zahraniční političtí extremisté.⁴⁵ S vidinou zisku potřebného pro přežití v době války ale do paramilitárních jednotek vstupovali také muži, kteří se chtěli vyhnout povinné vojenské službě, jejíž podpora veřejnosti v Srbsku byla mizivá.⁴⁶ V kombinaci s ideologickými a nacionalistickými motivy se tak v konečném výsledku v konfliktech angažovala velká část srbských obyvatel.

Možná nejznámější paramilitární organizací byli Arkanovi Tygři, pověstní svou brutalitou, pašováním zbraní, cigaret a užíváním praktik jako je vydírání, racketeering a nájemné vraždy.⁴⁷ O jejich vznik se zasloužil Slobodan Milošević a ministerstvo vnitra, kteří již na začátku války pověřili Željka Ražnatoviće „Arkana“, aby založil dobrovolnickou gardu určenou pro „čištění“ území v Chorvatsku a Bosně před

⁴¹ Tim Judah, „The Serbs: History – Which Side Will You Be On? On the Highway to Hell,“ in *Myth and the Destruction of Yugoslavia* (New Haven: Yale University Press, 2009), 191-208.

⁴² (S/1994/674/Add.2), citováno dle: Jana Arsovska, „Bosnia-Herzegovina: Where International Wars, Transnational Crime, and Shady Politics Meet,“ in *Conflict, Crime, and the State in Postcommunist Eurasia*, eds. Svante Cornell and Michael Jonsson (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2014), 164.

⁴³ Tanner and Mulone, „Private Security and Armed Conflict,“ 55.

⁴⁴ Arsovska, „Bosnia-Herzegovina,“ 166; Nielsen, „The Symbiosis of War Crimes and Organized Crime in the Former Yugoslavia,“ 11.

⁴⁵ Aleksandar Fatić, „Insecurity in Serbian society and the role of the Stability Pact,“ *South-East Europe Review for Labour and Social Affairs*, No. 4 (2000), 121; Serge Brammertz, „The Connection Between War Crimes, Corruption, Financing Terrorism and Organized Crime“ (Paper presented at the 17th Annual Conference and General Meeting of International Association of Prosecutors, 1 November 2012), dostupné na [http://www.iap-association.org/Conferences/Annual-Conferences/17th-Annual-Conference-and-General-Meeting,-Bangko/P4_speech_Serge_Brammertz_AC17-\(1\).aspx](http://www.iap-association.org/Conferences/Annual-Conferences/17th-Annual-Conference-and-General-Meeting,-Bangko/P4_speech_Serge_Brammertz_AC17-(1).aspx) (staženo 28. 1. 2017).

⁴⁶ Brammertz, „The Connection Between War Crimes, Corruption, Financing Terrorism and Organized Crime,“ Petrović, „Privatizing Security in Serbia,“ 19.

⁴⁷ Arsovska, „Bosnia-Herzegovina,“ 166.

příchodem armády.⁴⁸ Arkan, asi nejvlivnější člověk srbského podsvětí, byl známý díky svému kriminálnímu působení v sedmdesátých a osmdesátých letech ve Švédsku, Belgii a v Nizozemsku, kde byl několikrát zatčen za bankovní přepadení.⁴⁹ Měl kontakty v SDB a v roce 1992 byl dokonce zvolen do srbského parlamentu.⁵⁰ Mimo jiné byl také prezidentem klubu fanoušků FK Obilić, takže část členů Tygrů byla rekrutována z řad hooligans.⁵¹ Tygři, ze kterých se postupně stala profesionální paramilitární jednotka, se podíleli na masakru v Bijeljini roku 1992,⁵² v tom samém roce odcizili z okolí Srebrenici majetek v hodnotě 15-20 milionů dolarů a propašovali ho do Srbska. ICTY obvinil Arkana z masakru asi stovky lidí na konci války, ale stát ho odmítl soudu vydat.⁵³

Podobnou reputaci jako Tygři měli Škorpioni. Tato paramilitární skupina vznikla z již zmíněné bezpečnostní agentury v Deletovci pod velením Slobodana „Boca“ Mediče, místního pašeráka dobytka a účastníka bojů na frontě ve Vukovaru.⁵⁴ Nejprve operovala jakožto kriminální organizace – roku 1991 byla oficiálně založena jako jednotka Jugoslávské lidové armády, následující rok ji přičlenili k armádě Republiky Srbská Krajina. V letech 1992-1994 se Škorpioni angažovali v pašování, vydírání a zabíjení civilistů, účastnili se především masakrů ve Srebrenici a Trnovu roku 1995.⁵⁵

Škorpioni i Tygři měli prokazatelné konexe se státem. Nosili uniformy se srbskou trikolorou, vlastnili modernější vojenské vybavení než policie a armáda a patrně měli také neomezený přístup ke státním materiálním a finančním zdrojům.⁵⁶ Ačkoliv

⁴⁸ Maja Miljković, „Destruction of the Serbian Economy,“ in *Serbia Since 1989: Politics and Society under Milosevic and After*, eds. Sabrina P. Ramet and Vjeran Pavlaković (Seattle: University of Washington Press, 2007), 205.

⁴⁹ Ibid.; Arsovska, „Bosnia-Herzegovina,“ 166.

⁵⁰ Brammertz, „The Connection Between War Crimes, Corruption, Financing Terrorism and Organized Crime,“ Petrović, „Privatizing Security in Serbia,“ 19.

⁵¹ Brammertz, „The Connection Between War Crimes, Corruption, Financing Terrorism and Organized Crime“.

⁵² Popravy jsou částečně zdokumentovány, také díky těmto šířeným fotografiím se Arkanovi Tygři stali nejobávanější ozbrojenou skupinou, blíže viz: „Bijeljina '92 - Umiješanost Srbije (JNA i dobrovoljci) u agresiju na R BiH,“ <https://www.youtube.com/watch?v=R7xy-pCPep8>.

⁵³ Brammertz, „The Connection Between War Crimes, Corruption, Financing Terrorism and Organized Crime“.

⁵⁴ Tanner and Mulone, „Private Security and Armed Conflict,“ 45.

⁵⁵ Masakr u Trnova byl natočen. Na videu je vidět, že někteří z popravčích měli na hlavě červené baret, které byly pozdějším symbolem Arkanových Tygrů, blíže viz: „VIDEO: Smrt ‘Škorpiona’: Poginuo Slobodan Medić, zapovjednik zloglasne, paravojne srpske jedinice,“ *Dnevno* (01. Siječanj 2014), <http://www.dnevno.hr/vijesti/regija/video-smrt-skorpiona-poginuo-slobodan-medic-zapovjednik-zloglasne-paravojne-srpske-jedinice-110403/> (staženo 2. 3. 2017); „Former paramilitary fighters charged with war crimes in Kosovo,“ *The New York Times* (21 April 2008), <http://www.nytimes.com/2008/04/21/world/europe/21iht-21kosovo.12200337.html> (staženo 2. 3. 2017).

⁵⁶ Tanner and Mulone, „Private Security and Armed Conflict,“ 49-55; Brammertz, „The Connection Between War Crimes, Corruption, Financing Terrorism and Organized Crime“.

během války Milošević neřídil veškerou činnost paramilitárních jednotek, je zjevné, že srbská státní činitelé tyto ozbrojené skupiny pověřili k tomu, aby asistovaly armádě v Bosně a Chorvatsku.⁵⁷ Později tak byli např. příslušníci SDB, Jovan „Jovica“ Stanišić a Franko „Frenki“ Simatović, odsouzeni za vraždy, deportace a jiné zločiny, a v neposlední řadě za vedení a výcvik Tygrů i Škorpionů.⁵⁸

Během roku 1995, po Daytonských rozhovorech, byly paramilitární jednotky integrovány do státních struktur, anebo se etablovaly jako soukromé bezpečnostní agentury.⁵⁹ Tygři byli reorganizováni do elitní jednotky SDB – Jednotky pro speciální operace („červené barety“) – a Škorpioni operovali v Kosovu v letech 1998-1999 jakožto členové Speciální antiteroristické jednotky.⁶⁰ Zatímco Arkanovi Tygři se angažovali v politických atentátech a v lednu 1999 v masakru v kosovském Račaku,⁶¹ Škorpioni veleli březnovému masakru v Podujevu.⁶² Méně známé zločinecké skupiny zakládaly hlavně bezpečnostní společnosti na konci devadesátých let.⁶³ I přesto, že ne všechny bezpečnostní služby byly kriminální, představa veřejnosti byla utvářena těmi, které takové byly, a které v této sféře většinou převládaly.⁶⁴

Policie

Co se týče státních institucí, policie se podílela na páchání stejných zločinů jako paramilitární organizace.⁶⁵ SDB už v osmdesátých letech používala kriminálníky jako nájemné vrahy, což navíc sloužilo jako kamufláž – vraždy vypadaly jako mafiánské vyřizování účtů.⁶⁶ Policejní složky, které byly mimořádně početné,⁶⁷ jednaly podle často

⁵⁷ Nina Caspersen, „Belgrade, Pale, Knin: Kin-State Control over Rebellious Puppets?“ *Europe-Asia Studies* 59, No. 4 (2007), 621.

⁵⁸ Brammertz, „The Connection Between War Crimes, Corruption, Financing Terrorism and Organized Crime“.

⁵⁹ Ibid.

⁶⁰ Eric Gordy, *Guilt, Responsibility, and Denial: The Past at Stake in Post-Milosevic Serbia* (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2013), 225.

⁶¹ V Račaku bylo v lednu 1999 zabito několik Albánců, což byla událost vedoucí k internacionalizaci konfliktu Kosovanů a Srbů, a ve svém důsledku k bombardování Srbska NATO. Jens Becker, „A normal guy or a monster in a cage? Some considerations on the death of Slobodan Milosevic (1941-2006),“ *South-East Europe Review for Labour and Social Affairs*, No. 4 (2005), 7-14.

⁶² V Podujevu bylo v březnu 1999 zabito 14 civilistů. „Former paramilitary fighters charged with war crimes in Kosovo,“ *NY Times*.

⁶³ Brammertz, „The Connection Between War Crimes, Corruption, Financing Terrorism and Organized Crime“.

⁶⁴ Petrović, „Privatizing Security in Serbia,“ 18.

⁶⁵ Vesna Nikolic-Ristanovic, „War and Crime in the Former Yugoslavia,“ in *The New European Criminology: Crime and Social Order in Europe*, eds. Vincenzo Ruggiero, Nigel South and Ian R. Taylor (London: Routledge, 1999), 465.

⁶⁶ Nielsen, „The Symbiosis of War Crimes and Organized Crime in the Former Yugoslavia,“ 11.

protiústavních interních nařízeních. Tyto praktiky se udržely i po rozpadu Jugoslávie. Přestože např. výskyt a míra korupce v policejních kruzích jsou obecně obtížně dokazatelné, pasivita policie je zřetelná např. na vysokém podílu nevyřešených vražd.⁶⁸ Často také docházelo k zatýkání politických aktivistů a prominentních podnikatelů nebo akademiků.⁶⁹ Srbská policie a armáda byly pak především součástí prvního incidentu masakru civilistů v kosovské provincii Drenica,⁷⁰ během léta 1998 se účastnily drancování a vypalování vesnic.⁷¹ Policisté vnikali do bytů pod záminkou prohledávání, přičemž zabavovali majetek a hotovost.⁷² Krádeže a rabování probíhaly vzhledem k organizovanosti a systematickosti pod velením armády a policie nebo ve spolupráci s nimi,⁷³ stát přitom zjevně za tyto zločiny své orgány nikdy nijak nepostihoval.⁷⁴

Spektrum závažných zločinů, ve kterých se jak policie a armáda, tak bezpečnostní agentury a paramilitární jednotky angažovaly, je tedy následující: krádeže, rabování a drancování; vedení války; zabíjení; znásilňování; mučení a svévolná zatýkání.

Politická kriminalita

Miloševićův režim se v Srbsku etabloval prostřednictvím Socialistické strany (SPS), která se zformovala jakožto nástupce tradiční odnože původní komunistické strany – Svazu komunistů Jugoslávie. Ve Slovinsku, Chorvatsku, Makedonii a Bosně a Hercegovině zvítězila v prvních demokratických parlamentních volbách během roku 1990 republikánská opozice, zatímco v Srbsku a Černé Hoře nové strany nebyly schopny dosáhnout kompromisu a zformovat tak hnutí, které by mohlo čelit silné SPS.⁷⁵ Opozice se zde neetablovala také kvůli absenci seriózního programu transformace po

---

⁶⁷ Neoficiální odhady tvrdí, že na začátku devadesátých let bylo v Jugoslávii 150 tisíc policistů na cca 8 milionů Srbů. Aleksandar Fatić, „Stability and corruption in south-eastern Europe,“ *South-East Europe Review for Labour and Social Affairs*, No. 4 (2000), 64.

⁶⁸ Nevyřešené vraždy v roce 1985 tvořily jen 1,5%, zatímco v roce 1993 dosahovaly téměř 32%. Petrović, „Privatizing Security in Serbia,“ 18.

⁶⁹ Nikolic-Ristanovic, „War and Crime in the Former Yugoslavia,“ 465.

⁷⁰ V únoru 1998 došlo k prvnímu případu vraždění civilistů v Kosovu, ve městech Qirez a Likosani. Igric, „The Dark Side of Serbia“.

⁷¹ Ibid.

⁷² Nikolic-Ristanovic, „War and Crime in the Former Yugoslavia,“ 465.

⁷³ Roger Lewis, „Drugs, War and Crime in the Post-Soviet Balkans,“ in *The New European Criminology: Crime and Social Order in Europe*, eds. Vincenzo Ruggiero, Nigel South and Ian R. Taylor (London: Routledge, 1999), 220.

⁷⁴ Fatić, „Stability and corruption in south-eastern Europe,“ 64; Nikolic-Ristanovic, „War and Crime in the Former Yugoslavia,“ 463.

⁷⁵ Marija Obradović, „Privatisation and the break-up of Yugoslavia,“ *South-East Europe Review for Labour and Social Affairs*, No. 2 (2007), 41.

pádu komunismu.⁷⁶ Systém jedné silné strany, který v Srbsku dominoval, umožnil SPS vyhrávat parlamentní volby až do roku 1997.⁷⁷

Volební manipulace

Ačkoliv slabá opozice byla hlavním důvodem úspěchu SPS,⁷⁸ vládnoucí garnitura volební podmínky už v počátku přizpůsobila tomu, aby opozice neměla šanci na větší podporu srbských občanů. Před listopadem 1991, kdy měly proběhnout prezidentské volby, byl volební zákon upraven ve prospěch SPS: volit mohli kromě Srbů také srbští uprchlíci z Chorvatska a Bosny; naopak ti, kteří během války Jugoslávii opustili, byli z voleb vyloučeni. Milošević v prezidentských volbách zvítězil s 53,21% hlasů, přičemž je odhadováno, že 7-8% volebních lístků bylo zfalšováno.⁷⁹

S volebními výsledky bylo manipulováno opakovaně. Nikola Šainović, jenž působil v devadesátých letech jako srbský ministr financí, náměstek premiéra a premiér, v roce 1996 sesadil z pozice prezidenta Republiky srbské Radovana Karadžiće,⁸⁰ a následně zmanipuloval parlamentní volby v listopadu téhož roku v Srbsku.⁸¹ V těchto volbách se totiž po šesti letech podařilo zvítězit demokratické koalici Zajedno, což ale Milošević, jenž byl v čele SPS, odmítl uznat. Svou prohru připustil až v únoru 1997, během této doby však koalice bojkotovala parlament, což umožnilo Miloševićovi opět získat podporu pro prezidentský post.⁸²

Poslední zjevný pokus o manipulaci voleb proběhl v roce 2000. Před zářijovými prezidentskými volbami Milošević, kterého již tribunál stíhal za válečné zločiny v Kosovu, ztrácel na moci. V červenci byly proto přijaty ústavní dodatky posilující pravomoce prezidenta včetně možnosti vykonávat funkci prezidenta dvě po sobě jdoucí volební období (období předcházející dodatkům se nezapočítávalo). Miloševićovým protikandidátem na pozici prezidenta byl Vojislav Koštunica, v jehož výrazný prospěch (vzhledem k tomu, že nebyl zkompromitovaný a stavěl se obecně proti Miloševićovi) hovořily tehdejší průzkumy veřejného mínění. Koštunica tak vyhrál volby s výsledkem 50,24%. Volební komise ovšem prohlásila, že získal pouze 48%, a vyhlásila

⁷⁶ Stanislav Balík a Věra Stýskalíková, „Miloševićovo Srbsko. Případová studie kompetitivního mobilizačního autoritativního režimu,“ *Středoevropské politické studie* 7, č. 4 (2005), 472.

⁷⁷ *Ibid.*, 464-466.

⁷⁸ Misha Glenny, *The Fall of Yugoslavia: The Third Balkan War* (London: Penguin Books, 1994), 38.

⁷⁹ Balík a Stýskalíková, „Miloševićovo Srbsko,“ 464.

⁸⁰ Radovan Karadžić byl prezidentem Republiky Srbské od jejího založení roku 1992 do roku 1996.

⁸¹ Miljković, „Destruction of the Serbian Economy,“ 199.

⁸² Balík a Stýskalíková, „Miloševićovo Srbsko,“ 464.

druhé kolo voleb.⁸³ V říjnu 2000 ale Miloševićův režim čelil rozsáhlé demonstraci, tzv. buldozerové revoluci,⁸⁴ která jej donutila přiznat porážku. Tu potvrdily parlamentní volby na konci roku, v nichž demokratická koalice již zvítězila.⁸⁵

Zatýkání

Docházelo také k četnému zatýkání politických aktivistů, které bylo jedním ze způsobů, jak potlačovat vliv demokratické opozice. Po Daytonské mírové dohodě se represe zvýšila, v květnu 1996 byl dokonce z poškozování reputace Srbska obviněn Zoran Đinđić, pozdější demokratický premiér a Miloševićův politický oponent.⁸⁶ V roce 1998 vláda vydala zákon, který měl paralyzovat bělehradskou univerzitu: bylo propuštěno 10% jejích zaměstnanců a platil zákaz organizování politických protestů na univerzitní půdě. Před prezidentskými volbami v roce 2000 se snažilo SPS získat hlasy prostřednictvím uspokojení některých sociálních požadavků (snížené ceny potravin, garance práce studentům medicíny, výstavba bytů pro mladé), zároveň se ovšem zvýšil počet vydaných zatykačů na opoziční politické aktivisty.⁸⁷

Manipulace moci

S politickými zločiny v Jugoslávii a rozšířením organizovaného zločinu souvisela absence dělby moci.⁸⁸ Po pádu systému založeném na komunistické ideologii bylo nutné zavést novou ústavu a vytvořit nový právní řád. Tento proces byl netransparentní a legislativa byla průběžně pozměňována, což mělo za důsledek např. nejednoznačně formulované soukromé právo.⁸⁹ Nejvíce bylo zneužití moci zřetelné na stavu justice. Soudci byli jmenováni parlamentem skrze regulérní proces, který ovšem podléhal vůli vládnoucí strany, jejíž diktát plnil také funkci právní normy v soudních procesech. Soudnictví tak bylo značně neefektivní. Řešení osobních sporů trvalo 5-10 let a soudní slyšení konající se v několikaměsíčních rozmezích byla normou.⁹⁰ Soudcům a advokátům bylo navíc často vyhrožováno ztrátou zaměstnáním, či dokonce smrtí,

---

⁸³ Ibid.

⁸⁴ Říjnová demonstrace v Bělehradě, organizována demokratickou opozicí v čele s Vojislavem Koštunicou. Jednalo se o první protivládní demonstraci, v níž nezasáhla policie ani armáda. Balík a Stýskalíková, „Miloševićovo Srbsko,“ 465.

⁸⁵ Ibid.

⁸⁶ Zoran Đinđić tehdy vyvázl pouze se čtyřletým podmíněným trestem. Stal se srbským premiérem v roce 2001, o dva roky později byl obětí atentátu, za nějž byl zodpovědný tzv. Zemunský klan. Členové klanu patřili k červeným baretům. Nielsen, „The Symbiosis of War Crimes and Organized Crime in the Former Yugoslavia,“ 14.

⁸⁷ Balík a Stýskalíková, „Miloševićovo Srbsko,“ 464-465.

⁸⁸ Fatić, „Insecurity in Serbian society and the role of the Stability Pact,“ 124.

⁸⁹ Miljković, „Destruction of the Serbian Economy,“ 196.

pokud odmítali spolupracovat se státním vedením.⁹¹ Soudy byly neefektivní již od zavedení sankcí proti Srbsku v roce 1992,⁹² o „spravedlnost“ se zaslouhaly spíše násilné zločinecké gangy – ozbrojené pouliční konflikty byly na denním pořádku.⁹³

Kromě nefunkční dělby moci byl neméně významný pak kolaps zdravotnictví. Sankce a netransparentní privatizace umožnily rozšíření korupce a rozkvět černého trhu, na němž se obchodovalo mimo jiné také s nemocničními přístroji.⁹⁴

Politické vraždy

Za režimu Slobodana Miloševiče však docházelo i k mnohem závažnějším zločinům než je volební manipulace, politická perzekuce nebo korupce justice. Souboj o politickou moc v Srbsku měl za následek také viditelné ztráty na lidských životech – za Miloševičovy éry bylo spácháno přes pět set politických vražd.⁹⁵ V letech 1996-2000 byli např. likvidováni svědci válečných operací v Chorvatsku a Bosně.⁹⁶ Především bylo pak vraždění na veřejnosti nástrojem souboje politických stran – nejznámější je případ zmizení Ivana Stamboliće v srpnu 2000, někdejšího Miloševičova přítele, posléze politického rivala. Stambolić byl unesen a zavražděn červenými baretý z Miloševičovy iniciativy, respektive jeho manželky Mirjany „Miry“ Markovićové,⁹⁷ která se obávala Stambolićovy spolupráce s opozičními stranami a jeho potenciální kandidatury na post prezidenta.⁹⁸ Kromě Stamboliće byli zavražděni dále např. šéf SDB a Miloševičův stoupenec Radovan Stojičić „Badža“, ministr obrany Pavle Bulatović a novinář Čuruvija.⁹⁹ Pasivitu policie a justice dokládá fakt, že za vraždy nebyl nikdo odsouzen.¹⁰⁰

---

⁹⁰ Fatić, „Stability and corruption in south-eastern Europe,“ 65.

⁹¹ Miljković, „Destruction of the Serbian Economy,“ 195.

⁹² Od května 1992 do října 1996 byly na Srbsko uvaleny následující sankce: ropné embargo, zmražení zahraničních příjmů, zákaz letového provozu, zákaz obchodu (netýkalo se potravin a humanitárních zásob). (...)

⁹³ Fatić, „Insecurity in Serbian society and the role of the Stability Pact,“ 117.

⁹⁴ Ibid.; Lewis, „Drugs, War and Crime in the Post-Soviet Balkans,“ 220.

⁹⁵ Nielsen, „The Symbiosis of War Crimes and Organized Crime in the Former Yugoslavia,“ 14.

⁹⁶ Miljković, „Destruction of the Serbian Economy,“ 208.

⁹⁷ Mirjana „Mira“ Markovićová v roce 1994 založila stranu JUL (Jugoslávská levice), byla v čele finančního trhu, měla značný vliv na svého manžela a na chod státu obecně; roku 1998 např. odvolala šéfa SDB Jovicu Stanišiće a náčelníka generálního štábu VJ Momčila Perišiće, kteří otevřeně kritizovali Miloševiče a nesouhlasili s postupem v Kosovu. JUL postupně pohlcovala SPS, členství ve straně bylo předpokladem úspěchu v podnikání či v kariéře ve vládních strukturách, a po skončení kosovské kampaně také v armádě. Balík a Stýskalíková, „Miloševičovo Srbsko,“ 472-473; Miljković, „Destruction of the Serbian Economy,“ 201-202.

⁹⁸ Balík a Stýskalíková, „Miloševičovo Srbsko,“ 465.

⁹⁹ Ibid., 473. Blíže k politickým vraždám viz: „Istraga o ubistvima iz vremena Miloševiča,“ *Aljazeera Balkans*, <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/istraga-o-ubistvima-iz-vremena-milosevica> (staženo 1. 3. 2017).

¹⁰⁰ Miljković, „Destruction of the Serbian Economy,“ 202.

Ke zločinům spojeným se státem z předchozí kapitoly tedy dosavadní poznatky, zaměřené také na činnost politických stran, přiřazují následující zločiny: politický teror a represe opozice (věznění, vraždy); manipulace s volebními výsledky; korupce státních institucí; degradace soudnictví.

Státně-korporátní kriminalita

Přechod z komunistického režimu na systém formálního politického pluralismu byl doprovázen privatizací hospodářství, která v Srbsku probíhala ovšem značně netransparentně. Trh byl sice osvobozen od stranického řízení, ale politici představitelé od intervencí státu zcela neupustili – prostřednictvím právních úprav prosazovali dílčí ekonomické regulace, zatímco opatření zabraňující např. monopolizaci trhu ignorovali.¹⁰¹ Především pak justiční pasivita umožnila rozšíření a prosazení šedé ekonomiky, které se dařilo snadněji hromadit kapitál. Akumulace kapitálu byla v zájmu také politických stran, jež prostřednictvím kampaní aspirovaly na zisk voličů a udržení jejich podpory.¹⁰² Srbská ekonomika tak byla spíše polořízená.¹⁰³

Společně se sankcemi z roku 1992 netransparentní privatizace utvořila natolik výhodné podmínky pro rozkvět korupce a černého trhu, že šedá ekonomika oproti „bílé“ na trhu téměř dominovala – v roce 1994 tvořila celou polovinu srbského HDP.¹⁰⁴ Ve velkém se obchodovalo s ilegálním zbožím (drogy, zbraně, lidské orgány) a se zbožím, na něž byly uvaleny sankce anebo podléhalo vysokým celním poplatkům (nafta a jiná paliva, cigarety, automobily, alkohol).¹⁰⁵

Vlivem sankcí a pochybné privatizace v hospodářské sféře působilo množství aktérů, kteří se angažovali i politicky. Potenciálními účastníky trhu tak byly jak korporace,¹⁰⁶ odbory, podnikatelé, zaměstnanci běžného a stínového sektoru či domácí a zahraniční investoři, tak i politické instituce a politické strany.¹⁰⁷ V případě Srbska pak

¹⁰¹ Darko Marinković, „The shadow economy and the grey market in Serbia: The parallel world alongside us,“ *South-East Europe Review for Labour and Social Affairs*, No. 3 (2004), 37-39.

¹⁰² Ibid., 43.

¹⁰³ Obradović, „Privatisation and the break-up of Yugoslavia,“ 45.

¹⁰⁴ Petrović, „Privatizing Security in Serbia,“ 17; Brammertz, „The Connection Between War Crimes, Corruption, Financing Terrorism and Organized Crime“; Lewis, „Drugs, War and Crime in the Post-Soviet Balkans,“ 220.

¹⁰⁵ Francesco Strazzari, „The Decade Horribilis: Organized Violence and Organized Crime along the Balkan Peripheries, 1991-2001,“ *Mediterranean Politics* 12, No. 2 (2007), 204; Nikolic-Ristanovic, „War and Crime in the Former Yugoslavia,“ 465-471.

¹⁰⁶ Korporace má mnoho definic podle individuálních právních rádu. Většina definic však odpovídá pojetí korporace jako sdružení osob jednajících jako samostatná právnická osoba.

¹⁰⁷ Marinković, „The shadow economy and the grey market in Serbia,“ 43.

s gradací válečného konfliktu politické orgány spolupracovaly také s místními zločineckými organizacemi, které zakládaly legitimní byznys a těšily se státní ochraně svých nezákonných aktivit.¹⁰⁸ Stát především usiloval o kontrolu nad strategickými podniky, spíše než celé ekonomické sféry.¹⁰⁹

Spolupráce státu se zločinci a prominentními obchodníky byla oboustranně výhodným obchodem. Osoby z kriminálního prostředí disponovaly know-how ohledně obcházení norem a pravidel (např. na trhu s investicemi), což vedlo k vyšším profitům.¹¹⁰ Stát pak usnadnil (tj. nepostihoval) monopolní pozici určitých společností a měl podíl na jejím zisku, čímž mj. financovala vládnoucí strana svou činnost.¹¹¹ Společnosti, které se chtěly na trhu udržet, se musely navíc podřídit diktátu ze strany státu (např. dosazovat do řídicích pozic politické elity), jinak byly zlikvidovány.¹¹² Např. režimu nepohodlná společnost FOM (Fabrika Odelivoka i Modela, Továrna na motorové bloky a válce) upadla do insolvence, v rámci níž byl počet jejích zaměstnanců zredukován na třetinu. Většina propuštěných nesehnala jiné zaměstnání kromě odvětví organizovaného zločinu (jako např. přeprava pašovaného zboží); ti zaměstnanci FOMu, kteří utrpěli fyzické postižení ve válce, nezískali žádnou státní podporu. Továrna byla baštou odborů, které vystupovaly proti Miloševićovi.¹¹³ Naopak válcovna plechu Sartid a.s. na trhu profitovala. Jejím ředitelem byl Duško Matković, místopředseda SPS. Na konci devadesátých let stálo v bulletinu společnosti jeho prohlášení, že odbory jsou „vlastizrádci a špioni západních mocností“.¹¹⁴

Korupce na státní úrovni

Pro srbskou politicko-ekonomickou spolupráci byla charakteristická rozsáhlá korupce státní správy. Ta se vyskytovala na všech úrovních: tzv. velká korupce zahrnovala korupci politiků na mezinárodní úrovni, jejichž cílem byl zisk enormních finančních obnosů pro národního výrobce; korupce středního rozsahu se týkala interních obchodních dohod v rámci korporací; a v neposlední řadě korupce, která se neřadí do

¹⁰⁸ Ibid., 39; Strazzari, „The Decade Horribilis,“ 197; Brammertz, „The Connection Between War Crimes, Corruption, Financing Terrorism and Organized Crime“.

¹⁰⁹ Balík a Stýskalíková, „Miloševićovo Srbsko,“ 466.

¹¹⁰ Fatić, „Organised Crime in Eastern Europe,“ 80.

¹¹¹ Arsovska, „Bosnia-Herzegovina,“ 154; Miljković, „Destruction of the Serbian Economy,“ 196.

¹¹² Ředitelé těchto společností na veřejnosti poté tvrdili, že krach zavinila válka a sankce. Miljković, „Destruction of the Serbian Economy,“ 197-209; Peter Scherrer, „Serbia before privatisation,“ *South-East Europe Review for Labour and Social Affairs*, No. 3 (2001), 44.

¹¹³ Scherrer, „Serbia before privatisation,“ 45.

¹¹⁴ Ibid., 46-47.

„drobné“,¹¹⁵ ale jeví se tak – úplatek individuálního úředníka totiž přebírala státní instituce. Tyto typy korupcí se většinou překrývaly.¹¹⁶

V Srbsku se vyskytovala korupce v sociálním sektoru (přidělování sociálních dávek, daňová manipulace)¹¹⁷ a justici (právní krytí).¹¹⁸ Úplatkářství bylo takřka všudypřítomné, zejména co se týče různých povolení. Ceny se např. lišily podle toho, zda se jednalo o aktivity v centru města či na periferii, licence na založení trafiky byla ve městě dvakrát dražší; to samé platilo pro poplatky za telefonní připojení, připojení k centrálnímu vytápění, ale také pro lékařské úkony v nemocnicích, včetně porodu.¹¹⁹ Stát korupci dokonce zinstitutionalizoval: v roce 1998 Ministerstvo vnitra vydalo výnos o zákazu řízení motorového vozidla, které je registrované na území mimo Srbsko – sankcí bylo zabavení vozu, což byl postup v rozporu s ústavou.¹²⁰

Pyramidové banky

Počáteční akumulace státního bohatství v Srbsku probíhala několika nelegitimními způsoby, které se opakovaly. Průnik politické a ekonomické elity umožňoval systematické čerpání veřejných fondů na účty soukromých společností, jejichž vlastníci působili zároveň jako státní úředníci. Přidělování veřejných zakázek bylo navíc netransparentní a neprocházelo legitimním výběrovým řízením.¹²¹ Za Miloševićova režimu byly ale především zakládány tzv. pyramidové banky, které sloužily k okrádání občanů o jejich úspory v cizí měně.¹²² Takto získané prostředky financovaly volební kampaně, aktivity státních institucí, a zejména paramilitární síly.¹²³ Např. v roce 1991 byla založena banka Dafiment. Její zakladatel Dafina Milanović věnoval 7 miliard dinárů na penzijní fondy, což mělo zajistit hlasy SPS v prosincových volbách. Následující rok banka měla na žádost Milomira Miniće, ředitele Bělehradských drah, a Milutina Mrkonjiće, ředitele stavební společnosti CIP, investovat cca 80 milionů dolarů do stavby bělehradského metra, které však v srbské metropoli není dodnes.¹²⁴

¹¹⁵ Drobná korupce odpovídá zločinu bílých límečků, tj. jedná se o osobní obohacení.

¹¹⁶ Fatić, „Stability and corruption in south-eastern Europe,“ 63-64.

¹¹⁷ Veřejná, formální a transparentní privatizace sociálního sektoru se v Srbsku vůbec neuskutečnila. Miljković, „Destruction of the Serbian Economy,“ 196.

¹¹⁸ Fatić, „Insecurity in Serbian society and the role of the Stability Pact,“ 120.

¹¹⁹ Fatić, „Stability and corruption in south-eastern Europe,“ 63-64.

¹²⁰ Ibid., 64.

¹²¹ Aleksandar Fatić, „The criminal syndicate as para-state in the Balkans: is the ‚New War-Making Criminal Entity‘ a reality?“ *South-East Europe Review for Labour and Social Affairs*, No. 4 (2004), 153.

¹²² Miljković, „Destruction of the Serbian Economy,“ 197.

¹²³ Brammertz, „The Connection Between War Crimes, Corruption, Financing Terrorism and Organized Crime“.

¹²⁴ Miljković, „Destruction of the Serbian Economy,“ 197.

Podobně banka Jugoskandik, kterou založil obchodník se zbraněmi Jezdimir „Gazda Jezda“ Vasiljević, financovala v roce 1992 kampaň SPS. Vasiljević investoval přibližně 14 milionů dolarů do vybavení paramilitárních jednotek.¹²⁵ Obě banky roku 1993 zkrachovaly a Vasiljević uprchl do Izraele.¹²⁶

Stejného principu využila SPS ve své kampani z roku 1990 s názvem „Půjčka pro Srbsko“. Zisky z veřejné sbírky uchovávala nově založená Karicbank, která ale brzy zkrachovala a všechny finance (cca 500 milionů dolarů) byly převedeny na kyperské banky.¹²⁷ Strategická spolupráce Srbska s Kyprem byla však přerušena inspekcemi ze strany USA, a dále oslabena počátky kyperského úsilí o vstup do EU. To vedlo ke krizi srbské státní pokladny, kterou zachránil až prodej polovičního podílu na srbském Telekomu Řecku a Itálii.¹²⁸

Kromě pyramidových schémat se v Srbsku uplatňovaly také praktiky podobné těm z tradičně vnímaného organizovaného zločinu. Banky běžně půjčovaly peníze pouličním překupníkům cizí měny. Ti podléhali přísné kontrole státních institucí a bank (např. Dafimentu), kterým také odváděly své zisky. Banky se aktivně účastnily převodu těchto nezákonně nabytých finančních zdrojů na soukromé zahraniční účty. Vše bylo závislé na benevolenci vládní exekutivy, která nezákonnou činnost tolerovala.¹²⁹ Ideálními finančními zdroji byly také podle rozhovorů se zástupci Republiky srbské v Bosně offshorové společnosti a kasina.¹³⁰ I přes evidentní benevolenci státu se však účastníci operací v šedé ekonomice museli, vzhledem k absenci formální právní a policejní ochrany, spoléhat také na soukromé bezpečnostní agentury, jejichž původ je zmíněn v předchozí kapitole.¹³¹

Z počátku bylo toto obohacování státní pokladny efektivní, ale v roce 1993 inflace již srbské hospodářství ochromila natolik, že bylo zapotřebí ekonomických reforem.¹³² Jejich strůjcem byl Dragoslav Avramović, guvernér Národní banky a ministr

---

¹²⁵ Ibid.

¹²⁶ Petrović, „Privatizing Security in Serbia,“ 17; Strazzari, „The Decade Horribilis,“ 197.

¹²⁷ Banky na Kypru využívaly kriminální podsvětí z celého Středomoří, zde uložené peníze získané pašováním a prodejem drog měly financovat války na Balkáně.

¹²⁸ Strazzari, „The Decade Horribilis,“ 197-198; Miljković, „Destruction of the Serbian Economy,“ 210.

¹²⁹ Strazzari, „The Decade Horribilis,“ 197; Fatić, „Insecurity in Serbian society and the role of the Stability Pact,“ 117.

¹³⁰ Strazzari, „The Decade Horribilis,“ 204.

¹³¹ Např. již zmíněný případ ropné společnosti v Đeletovci. Plat v bezpečnostních agenturách dosahoval až šestnáckrát vyšších hodnot než plat poskytovaný ministerstvem vnitra. Petrović, „Privatizing Security in Serbia,“ 17.

¹³² Oproti roku 1989 bylo v roce 1993 HDP poloviční, produkce průmyslu a průměrná mzda se snížily skoro třikrát, nezaměstnanost se zvýšila na 24% a téměř 40% obyvatelstva žilo na hranici chudoby. *Bela*

financí. Reformy však počítaly se zhoršením finanční situace, což nebylo ve shodě s postojem vlády. Tehdejší vládě, sestavené Mirkem Marjanovićem, premiérem a prezidentem FK Partizan, se přezdívalo „vláda manažerů“ – dosazení ministři byli ředitelé velkých státních společností, kteří měli konexe v Rusku. Vláda Avramovićovy reformní snahy blokovala.¹³³ Proti Marjanovićovu zneužívání postavení v obchodování s ruským plynem a praní špinavých peněz v kyperských bankách mj. vystoupil v roce 1995 Zoran Đinđić, za což byl posléze stíhán.¹³⁴

Politicko-ekonomické vraždy

V neposlední řadě se spolupráce státu s organizovaným zločinem projevovala, podobně jako v případě politických elit, likvidací prominentních osob z ekonomické oblasti. Kriminální organizace odváděly „špinavou práci“ místo státu, jenž si tyto aktivity nemohl ve své oficiální pozici veřejně dovolit.¹³⁵ K největšímu počtu vražd docházelo v letech 1997-2000. Např. v únoru 1997 byl zavražděn Vladan Kovačević „Tref“, obchodní partner Miloševićova syna Marka, který stál v čele trhu s narkotiky; v dubnu ředitel letecké společnosti JAT Živorad „Žika“ Petrović; a v říjnu Zoran Todorović „Kundak“.¹³⁶ Todorović byl ředitelem Beopetrolu, druhé největší ropné společnosti v Srbsku, v politice zastával pozici generálního tajemníka JUL a stál v čele ATL – společnosti, která měla na starost státní finanční transakce. Poté, co opustil ATL a založil novou obchodní společnost, za podezřelých okolností noví představitelé ATL zemřeli (médiu uváděla, že se v obou případech jednalo o sebevraždy).¹³⁷ Největší mediální pozornost vzbudil však atentát na velitele Škorpionů Željka Ražnatoviće „Arkana“, jehož vražda v roce 2000 byla motivována jeho plánovaným převzetím kontroly nad ropným průmyslem, což bylo v rozporu s vůlí vedoucích představitelů Jugopetrolu a Beopetrolu.¹³⁸

Tato kapitola shrnuje hlavní mechanismy a zločiny důsledku spolupráce státních, ekonomických a jiných aktérů. Poukázala také na propojení aktérů a zločinů, kteří byli uvedeni v předchozích dvou kapitolách. Typy zločinů, které se zde objevovaly

---

knjiga Miloševićeve vladavine (Beograd: G17 plus, 2000), citováno dle: Petrović, „Privatizing Security in Serbia“, 17.

¹³³ Jugoslávie od Ruska odebírala zemní plyn. Miljković, „Destruction of the Serbian Economy“, 197-199.

¹³⁴ Viz předešlá kapitola, *ibid.*

¹³⁵ Fatić, „Organised Crime in Eastern Europe“, 80; Petrović, „Privatizing Security in Serbia“, 17.

¹³⁶ Strazzari, „The Decade Horribilis“, 196-197.

¹³⁷ Blíže k ekonomickým a jiným zločinům členů JUL viz: Miljković, „Destruction of the Serbian Economy“.

¹³⁸ Miljković, „Destruction of the Serbian Economy“, 205.

nejčastěji, jsou následující: pašování zakázaného zboží a obchod na černém trhu; monopolizační praktiky; korupce státních institucí; zpronevěra; vraždy.

Závěr

Ústřední hypotéza, že srbský stát za Slobodana Miloševiče ve vysoké míře systematicky spolupracoval s organizovaným zločinem, což v důsledku vedlo k rozsáhlým závažným sociálně škodlivým zločinům, byla v této práci potvrzena. Čelní političtí představitelé a státní instituce v Srbsku, tedy policie, tajná policie a armáda, se prokazatelně podíleli na většině následujících závažných zločinů: ve spolupráci s paramilitární a soukromě-bezpečnostní sférou se stát podílel na vedení války, zabíjení, znásilňování, mučení a svévolných zatýkání; v oblasti politické kriminality se angažoval v politickém teroru a represii opozice (věznění, vraždy), manipulaci s volebními výsledky, korupci státních institucí a degradaci soudnictví; a ve spolupráci s ekonomickou sférou se podílel na pašování zakázaného zboží a obchodu na černém trhu, monopolizačních praktikách; zpronevěře a vraždách.

Vysoká míra organizovanosti tohoto zločinného jednání se projevila na extenzivním využití služeb paramilitárních sil, např. co se týče jejich účasti ve válce, profesionálního výcviku a výbavy včetně národních uniforem, přístupu ke státním materiálním a finančním zdrojům, a také jejich částečného podřízení velení státních bezpečnostních složek. Stejně jako v nestátních se i ve státních ozbrojených silách velice často angažovaly osoby s kriminální minulostí. Vztah státu se soukromými bezpečnostními a paramilitárními organizacemi byl charakteristický systematickým porušováním zákonných postupů či manipulací s hranicí zákonnosti: z některých bezpečnostních organizací, se kterými stát legálně uzavíral smlouvy, vznikaly paramilitární jednotky (např. ostraha ropných polí v Đeletovci a Škorpionci); některé paramilitární jednotky byly posléze reorganizovány na elitní jednotky tajné policie (např. Arkanovi Tygři, z nichž se po válce stala Jednotka pro speciální operace pod SDB).

Výzkum angažovanosti státu v oblasti politické kriminality ukázal, že státní aparát v čele s jednou dominantní politickou stranou zasahoval do fungování justice a zákonodárství způsoby, kterými porušoval principy dělby moci. Zatímco soudy byly neefektivní, podléhaly korupci a byly užívány jako nástroj politického boje (např. proces se Zoranem Đinđićem), zákony byly záměrně manipulovány ve prospěch státní pokladny (např. uzákoněná korupce, rozdílná cena úředních povolení). Ve sféře hospodářské pak netransparentní privatizace v Srbsku umožnila rozkvět šedé

ekonomiky, v rámci níž si stát zachoval kontrolu nad strategickým průmyslem (např. polostátní monopoly). Nezvykle časté byly případy likvidace nepohodlných osob z politického či celých společností z ekonomického konkurenčního prostředí. Při vydírání, únosech a vraždách bylo opět využíváno služeb organizovaného zločinu (v politických atentátech v letech 1996-2000 se angažovaly např. červené barety), což odvádělo pozornost od potenciálního podílu státních činitelů na těchto zločinech. V neposlední řadě za tyto zločiny v devadesátých letech v Srbsku, ať již spáchané během války či po ní, nebyl nikdo odsouzen.

Ačkoliv se práce pokusila o zpracování co možná nejobširnějšího spektra aktérů uvedených zločinů, je zjevné, že výzkum je značně limitován. Kromě zmíněných aktérů je patrné, že ve spolupráci se státem či organizovaným zločinem se na nejnižších úrovních angažovala většina srbských obyvatel, ať už z důvodu přivýdělku či jiných aktivit v rámci zavedeného systému (např. překupnictví cizí měny a odvádění zisků státním institucím; podplácení za nemocniční úkony). V mnoha zdrojích je také např. citelný protisrbský sentiment, což samo o sobě představuje omezení i pro případné budoucí výzkumy na toto téma. Přesto bylo však možné analyzovat základní praktiky při páchání zločinu, a označit některé ústřední aktéry.

Tato případová studie využívající kombinace teorií státního zločinu by mohla přispět k rozšiřování povědomí o této problematice také tím, že se soustředí na bývalou Jugoslávii, a tedy zkoumá zločinné praktiky typické pro toto etnikum a teritorium. Z hlediska kriminologie napomáhá ucelení teorií státní kriminality (zejména co se týče teoretických nedostatků či rozsahu spolupráce státu s aktéry z různých oblastí), z hlediska současné kriminologické praxe pak nastiňuje důvod přetrvávání organizovaného zločinu v Srbsku a jeho úspěšné šíření za hranice nejen Balkánu, ale i Evropy.

Summary

The main hypothesis that the Serbian state under Slobodan Milošević systematically collaborated with organised crime in a high extent, which consequently led to vast serious socially injurious crimes, was confirmed in this thesis. High political authorities and state institutions in Serbia, i.e. police, secret police and army, evidently participated in the majority of following serious crimes: in the cooperation with paramilitary and private-security sphere the state took part in war-making, killing, raping, torture and arbitrary arrests; within the area of political crime it engaged in political terror and repression of the opposition (arrests, killings), electoral fraud, corruption of the state institutions and degradation of the judiciary; and in collaboration with the economical sphere it took part in smuggling of illegal goods and black market, monopolization practices, embezzlement and killings.

High level of organisation of this crime behaviour was demonstrated by extensive use of the paramilitary forces' services, e.g. their involvement in war, professional trainings and equipment including the national uniforms, access to state material and financial resources, and also their partly subordination to the state security forces command. In the non-state, as well as in the state armed forces, often people with a criminal history engaged. The relation of the state with private security and paramilitary organizations was characteristic with systematic breaching of legal procedures or manipulation with the legality boundaries; some of the security organizations holding a legal contract with the state developed into paramilitary units (e.g. the security guards of the crude oil company in Đeletovci and the Scorpions); some of the paramilitary units were subsequently reorganized into elite forces of the security police (e.g. Arkan's Tigres who turned into the Special operations unit under SDB after war).

Research of the state engagement in the area of political crime showed that the state apparatus, with a single dominant political party in charge, involved in the judiciary and legislation functioning in the way that breached the power division principles. While the courts were ineffective, corrupted and used as an instrument of political competition (e.g. the trial with Zoran Đinđić), the laws were deliberately manipulated in favour of the state treasury (e.g. institutionalized corruption, different licence prices). As for the economical sphere, nontransparent privatization in Serbia

facilitated the flourish of grey economy, in which dominance of the strategic industry (e.g. half-state monopolies) was maintained by the state. Unusually frequent were the cases of the elimination of unwanted people from the political, or the whole companies from the economical competitive environment. Again, in cases of extortion, kidnapping and murders the services of organised crime were used (e.g. in the 1996-2000 political assassinations the red berets were involved), which served as a distraction of the attention away from potential participation of state authorities in these crimes. Last but not least, in nineties in Serbia, nobody was sentenced for these crimes, whether they were committed during or after the war.

Literatura

Knihy

- Terrance Ball and Richard Bellamy, eds., *The Cambridge History of Twentieth-Century Political Thought* (Cambridge: CUP, 2003).
- Jean-Louis Briquet and Gilles Favarel-Garrigues, eds., *Organized Crime and States: The Hidden Face of Politics* (New York: Palgrave Macmillan, 2010).
- Svante Cornell and Michael Jonsson, eds., *Conflict, Crime, and the State in Postcommunist Eurasia* (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2014).
- Donald R. Cressey, *Theft of the Nation: The Structure and Operations of Organized Crime in America* (New Brunswick: Transaction Publishers, 1969).
- Misha Glenny, *The Fall of Yugoslavia: The Third Balkan War* (London: Penguin Books, 1994).
- Eric Gordy, *Guilt, Responsibility, and Denial: The Past at Stake in Post-Milosevic Serbia* (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2013).
- Penny Green and Tony Ward, *State Crime: Governments, Violence and Corruption* (London: Pluto Press, 2004).
- Stuart Hall, et al., *Policing the Crisis: Mugging, the State, and Law and Order* (London: Macmillan, 1978).
- Tim Judah, *Myth and the Destruction of Yugoslavia* (New Haven: Yale University Press, 2009).
- Karl Marx a Friedrich Engels, *Komunistický manifest* (Praha: Svoboda, 1974).
- Eugene McLaughlin and John Muncie, eds., *The Sage Dictionary of Criminology* (London: SAGE, 2001).
- Raymond J. Michalowski and Ronald C. Kramer, eds., *State-Corporate Crime: Wrongdoing at the Intersection of Business and Government* (New Brunswick: Rutgers University Press, 2006).
- Talcott Parsons, *The Social System* (London: Routledge & Kegan Paul, 1951).
- Henry N. Pontell and Gilbert Geis, eds., *International Handbook of White-Collar and Corporate Crime* (Irvine: Springer, 2006).
- Sabrina P. Ramet and Vjeran Pavlaković, eds., *Serbia Since 1989: Politics and Society under Milosevic and After* (Seattle: University of Washington Press, 2007).
- Dawn L. Rothe and Christopher W. Mullins, *State crime: Current Perspectives* (New Brunswick: Rutgers University Press, 2011).
- Dawn L. Rothe, *State Criminality: The Crime of All Crimes* (Lanham: Lexington Books, 2009).
- Vincenzo Ruggiero, Nigel South and Ian R. Taylor, eds., *The New European Criminology: Crime and Social Order in Europe* (London: Routledge, 1999).
- Max Weber and John Dreijmanis, *Max Weber's Complete Writings on Academic and Political Vocations* (New York: Algora Publishing, 2008).

Odborné články

- Stanislav Balík a Věra Stýskalíková, „Miloševićovo Srbsko. Případová studie kompetitivního mobilizačního autoritativního režimu,“ *Středoevropské politické studie* 7, č. 4 (2005), 456-479.
- Jens Becker, „A normal guy or a monster in a cage? Some considerations on the death of Slobodan Milosevic (1941-2006),“ *South-East Europe Review for Labour and Social Affairs*, No. 4 (2005), 7-14.
- Nina Caspersen, „Belgrade, Pale, Knin: Kin-State Control over Rebellious Puppets?“ *Europe-Asia Studies* 59, No. 4 (2007), 621-641.
- William J. Chambliss, „State-Organized Crime,“ *Criminology* 27, No. 2 (1989), 183-208.
- Aleksandar Fatić, „Insecurity in Serbian society and the role of the Stability Pact,“ *South-East Europe Review for Labour and Social Affairs*, No. 4 (2000), 113-127.
- Aleksandar Fatić, „Organised Crime in Eastern Europe,“ *South-East Europe Review for Labour and Social Affairs*, No. 1 (1999), 77-85.
- Aleksandar Fatić, „Stability and corruption in south-eastern Europe,“ *South-East Europe Review for Labour and Social Affairs*, No. 4 (2000), 61-72.
- Aleksandar Fatić, „The criminal syndicate as para-state in the Balkans: is the ‚New War-Making Criminal Entity‘ a reality?“ *South-East Europe Review for Labour and Social Affairs*, No. 4 (2004), 137-156.
- Darko Marinković, „The shadow economy and the grey market in Serbia: The parallel world alongside us,“ *South-East Europe Review for Labour and Social Affairs*, No. 3 (2004), 33-44.
- Christian Axboe Nielsen, „The Symbiosis of War Crimes and Organized Crime in the Former Yugoslavia,“ *Südosteuropa Mitteilungen*, No. 3 (2012), 6-17.
- Marija Obradović, „Privatisation and the break-up of Yugoslavia,“ *South-East Europe Review for Labour and Social Affairs*, No. 2 (2007), 33-55.
- Predrag Petrović, „Privatizing Security in Serbia,“ *Western Balkans Security Observer*, No. 4 (2007), 13-21.
- Aleksandar Resanović, „Secret Police Records – The Case of Former Yugoslavia. With Reference to the Case of Serbia,“ *Südosteuropa Mitteilungen*, No. 5-6 (2011), 94-100.
- Aleksandar Resanović, „The Violation of Human Rights as a Result of Keeping and Opening Secret Files of State Security Services in Yugoslavia,“ *Yearbook of the Balkan Human Rights Network*, No. 2 (2002), 322-342.
- William A. Schabas, „State Policy as an Element of International Crimes,“ *The Journal of Criminal Law & Criminology* 98, No. 3 (2008), 953-982.
- Peter Scherrer, „Serbia before privatisation,“ *South-East Europe Review for Labour and Social Affairs*, No. 3 (2001), 43-50.
- Francesco Strazzari, „The Decade Horribilis: Organized Violence and Organized Crime along the Balkan Peripheries, 1991-2001,“ *Mediterranean Politics* 12, No. 2 (2007), 185-209.

Samuel Tanner and Massimiliano Mulone, „Private Security and Armed Conflict – A Case Study of the Scorpions during the Mass Killings in Former Yugoslavia,“ *The British Journal of Criminology* 53, No. 1 (2012), 41-58.

Ostatní zdroje

- Serge Brammertz, „The Connection Between War Crimes, Corruption, Financing Terrorism and Organized Crime“ (Paper presented at the 17th Annual Conference and General Meeting of International Association of Prosecutors, 1 November 2012), dostupné na [http://www.iap-association.org/Conferences/Annual-Conferences/17th-Annual-Conference-and-General-Meeting.-Bangko/P4_speech_Serge_Brammertz_AC17-\(1\).aspx](http://www.iap-association.org/Conferences/Annual-Conferences/17th-Annual-Conference-and-General-Meeting.-Bangko/P4_speech_Serge_Brammertz_AC17-(1).aspx) (staženo 28. 1. 2017).
- Carla del Ponte and Serge Brammertz, „The Prosecutor vs. Jovica Stanišić & Franko Simatović – Third Amended Indictment,“ International Tribunal for the Former Yugoslavia (10 July 2008), http://www.icty.org/x/cases/stanistic_simatovic/ind/en/staj-in3rdamd080710.pdf (staženo 2. 3. 2017).
- „Former paramilitary fighters charged with war crimes in Kosovo,“ *The New York Times* (21 April 2008), <http://www.nytimes.com/2008/04/21/world/europe/21iht-21kosovo.12200337.html> (staženo 2. 3. 2017).
- Misha Glenny, „Milosevic: Just what the Balkans didn't need,“ *New Statesman* (20 March 2006), <http://www.newstatesman.com/node/163941> (staženo 6. 2. 2017).
- Gordana Igric, „The Dark Side of Serbia,“ http://www.b92.net/doc/media/dark_side.php (staženo 2. 2. 2017).
- „VIDEO: Smrt 'Škorpiona': Poginuo Slobodan Medić, zapovjednik zloglasne, paravojne srpske jedinice,“ *Dnevno* (01. Siječanj 2014), <http://www.dnevno.hr/vijesti/regija/video-smrt-skorpiona-poginuo-slobodan-medic-zapovjednik-zloglasne-paravojne-srpske-jedinice-110403/> (staženo 2. 3. 2017).

Příloha

Propojení státních a nestátních aktérů (tabulka)

JMÉNO	STÁTNÍ OBLAST		NESTÁTNÍ OBLAST		POZNÁMKY
	Pozice ve státní správě	Politická příslušnost	Pozice v soukromém sektoru	Spolupráce s paramilitární jednotkou	
Bulatović, Pavle	Ministr vnitra 1992-1993; ministr obrany 1993-2000	SNP (v koalici s SPS)			Zavražděn 2000
Đinđić, Zoran	Premiér 2001-2003	DS (lídr)			1996 obviněn z poškozování reputace státu; zavražděn 2003
Marjanović, Mirko	Prezident hospodářské komory; premiér 1994-2000	SPS	Viceprezident Fotbalová federace Jugoslávie; prezident FK Partizan; ředitel Progresu		
Matković, Duško		SPS (místopředseda)	Ředitel Sartid, a.d.		
Medić, Slobodan „Boco“				Škorpioni (velitel)	Zavražděn 2013
Milanković, Veljko	Velitel policejního oddělení RSK			Vlčáci	
Milanović, Milan „Mrgud“	Šéf SDB v Novém Sadu; náměstek ministra obrany Republiky Srbská Krajina			Škorpioni (první velitel)	
Minić, Milomir		SPS (generální tajemník)	Ředitel Bělehradských drah		
Perošević, Boško		SPS (předseda výkonné rady ve Vojvodině)			Zavražděn 2000

Petrović, Živorad „Žika“		SPS	Generální ředitel JAT		Zavražděn 2000
Ražnatović, Željko „Arkan“	1992 nezávislý poslanec	SSJ (předseda)	Prezident FK Obilić	Tygři (velitel)	Zavražděn 2000
Simatović, Franko „Frenki“	SDB; zakladatel JSO			Tygři, Škorpioni	
Stambolić, Ivan		proreformní	Ředitel Jubmes banky		Zavražděn 2000
Stanišić, Jovan „Jovica“	Šéf SDB 1992-1998			Tygři, Škorpioni	
Stojičić, Radovan „Badža“	Šéf SDB; náměstek ministra vnitra				Zavražděn 1997
Šešelj, Vojislav		SRS (lídr, 1998-2000 v koalici s SPS)		„víkendoví četnici“	V roce 2017 prezidentský kandidát
Todorović, Zoran „Kundak“		SPS (generální tajemník)	Ředitel Beopetrolu		Zavražděn 1997
Ulemek, Milorad „Legija“	Velitel JSO 1996-2001			Super Tygři	Vražda Stamboliće a Đinđiće, pokus o vraždu Draškoviće

Vysvětlivky:

DS = Demokratska stranka, Demokratická strana

JAT = Jugoslovenski Aerotransport, jugoslávské aerolinky

JSO = Jedinica za specijalne operacije, Jednotka pro speciální operace („červené barety“)

SDB = Služba državne bezbednosti, Státní bezpečnostní služba

SNP = Socijalistička narodna partija Crne Gore, Socialistická lidová strana Černé Hory

SPS = Socijalistička partija Srbije, Socialistická strana Srbska

SRS = Srpska radikalna stranka, Srbská radikální strana

SSJ = Sabor srpskog jedinstva, Strana srbské jednoty

Zdroje:

Jana Arsovska, „Bosnia-Herzegovina: Where International Wars, Transnational Crime, and Shady Politics Meet,“ in Conflict, Crime, and the State in Postcommunist Eurasia, eds. Svante Cornell and Michael Jonsson (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2014);

Serge Brammertz, „The Connection Between War Crimes, Corruption, Financing Terrorism and Organized Crime“ (Paper presented at the 17th Annual Conference and General Meeting of International Association of Prosecutors, 1 November 2012);

„Istraga o ubistvima iz vremena Miloševića,“ *Aljazeera Balkans*,

<http://balkans.aljazeera.net/vijesti/istraga-o-ubistvima-iz-vremena-milosevica> (staženo 1. 3. 2017);

„VIDEO: Smrt ‘Škorpiona’: Poginuo Slobodan Medić, zapovjednik zloglasne, paravojne srpske jedinice,“ *Dnevno* (01. Siječanj 2014), <http://www.dnevno.hr/vijesti/regija/video-smrt-skorpiona-poginuo-slobodan-medic-zapovjednik-zloglasne-paravojne-srpske-jedinice-110403/> (staženo 2. 3. 2017).